

Ramona Koponen ja Henna Mäkelä

Sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten ja nuorten aikuisten hakeu- tuminen korkeakoulutukseen

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaaliala

Opinnäytetyö

7.11.2021

Tekijät	Ramona Koponen, Henna Mäkelä
Otsikko	Sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten ja nuorten aikuisten hakeutuminen korkeakoulutukseen
Sivumäärä	46 sivua + 1 liite
Aika	7.11.2021
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Ohjaajat	Lehtori Laura Holmi Lehtori Jukka Törnroos
Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten ja nuorten aikuisten korkeakoulutukseen eli ammattikorkeakouluun tai yliopistoon hakeutumista sekä alan valintaa. Aihetta on tärkeä tutkia, sillä koulutus on yhteydessä hyvinvointiin, ja koulutuksen merkitys on kasvanut yhteiskunnassa. Samaan aikaan tutkimuksissa on havaittu, että lastensuojelutaustaiset nuoret päätyvät opiskelemaan korkea-asteella muita harvemmin. Työelämäkumppanina toimii lastensuojelun kehittämissyhteisö Pe-säpuu ry. Tavoitteena on tuottaa uutta tietoa palvelujärjestelmän toimivuudesta tuomalla näkyville niitä tekijöitä, jotka ovat edesauttaneet sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten hakeutumista korkeakoulutukseen. Lisäksi tavoitteena on selvittää nuorten alan valintaan liittyviä perusteluja. Opinnäytetyön teoreettinen lähtökohta rakentuu lastensuojelutaustaisista nuorista tehdyn aiemman tutkimuksen pohjalle. Opinnäytetyö toteutettiin haastatteleamalla sijaishuollosta itsenäistyneitä 20–30-vuotiaita nuoria ja nuoria aikuisia, jotka parhaillaan opiskelivat korkeakoulussa tai olivat valmistuneet korkeakoulusta. Puolistrukturoidun haastattelun teemoja olivat nykyinen elämäntilanne, lastensuojelun asiakkuus ja perhetausta, koulutuspolku, opiskelu korkeakoulussa sekä lastensuojelun kehittäminen. Aineisto analysoitiin laadullisesti aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Haastatteluaineiston perusteella valitsimme viisi teemaa, jotka toistuivat haastateltavien vastauksissa. Teemat olivat korkeakoulutus, koulutuksen merkitys ja lukeminen, opiskeluun saatu tuki, itseohjautuvuus sekä lastensuojelun palvelut ja niiden kehittäminen. Tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että korkeakoulutukseen hakeutumista on edesauttanut koulunkäyntiin saatu tuki ja kannustus lähipiirin aikuisilta, konkreettiset neuvot hakemiseen liittyen, runsas lukeminen lapsuudessa ja lukemaan kannustaminen, itseohjautuvuus sekä koettu hyöty korkeakoulutuksesta. Haastateltavat suorittivat tai olivat suorittaneet tutkintoja eri aloilta. Haastateltavat peilasivat alan valintaa omien kokemustensa ja lastensuojeluasiakkuuden kautta, ja he kertoivat halustaan auttaa muita ja jakaa oikeudenmukaisuutta. Lastensuojelun kehittämiseksi haastatteluissa nousi esiin se, että ongelmakeskeisyyden sijaan keskityttäisiin näkemään myös hyvät asiat ja vahvistettaisiin niitä. Vastauksissa korostui resurssit, joita lastensuojelun sijais- ja jälkihuoltoon tulisi lisätä, jotta nuoret tulisivat kohdatuksi ja saisivat muutakin kuin taloudellista apua. Haastateltavien toiveena oli, että sijais- ja jälkihuollossa tuettaisiin nuorta löytämään omat vahvuutensa ja mielenkiinnon kohteensa sekä yleisesti uskottaisiin nuoriin enemmän.	
Avainsanat	nuori, nuori aikuinen, sijaishuolto, itsenäistyminen, korkeakoulutus

Authors	Ramona Koponen, Henna Mäkelä
Title	Youth and Young Adults Leaving Foster Care and Pursuing Higher Education
Number of Pages	46 pages + 1 appendix
Date	7 November 2021
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Instructors	Laura Holmi, Lecturer Jukka Törnroos, Lecturer
The purpose of this thesis is to find out factors that have supported young foster care leavers in pursuing higher education. Alongside this, we wanted to examine foster care leavers' views on choosing their field of study, and to explore whether their experiences in foster care influence this choice. Education is linked to well-being, and the importance of education has increased today. In the meanwhile, compared to their peers, a lot fewer foster care leavers end up studying in higher education. Therefore, it is relevant to study this topic. As a working life partner, we have Pesäpuu association, which is a national non-profit child welfare organization. By shedding light on factors that have promoted young care leavers getting into higher education, and the reasons behind choosing their field of study, the aim is also to gather new information about how the system is functioning. Theoretical background of this thesis is based on earlier research concerning young people with background in foster care. To conduct this thesis, we interviewed young people and young adults aged 20–30 years who have transitioned to adulthood from substitute care and who are either currently studying or have graduated from higher education. The themes of the semi-structured interview were current life situation, being a client of the child welfare services and family background, education path, studying in higher education, and improving child welfare services. To analyze the research data, we completed a qualitative content analysis. Based on the data we collected, we chose five themes that occurred repeatedly in the interviewees' answers. These themes were higher education, the significance of education and reading, receiving support for studying, self-direction, and finally, child welfare services and improving them. According to the results it seems like receiving support and encouragement from close adults, concrete advice for applying, reading a lot in childhood, and being encouraged to read, self-direction and the experienced benefits of higher education have all promoted young care leavers to apply for higher education levels. The interviewees have completed degrees on different fields, and they reflected their choice of field through their past experiences and being a client of the child welfare services. They also narrated a desire to help other people and to distribute fairness. When it comes to developing child welfare services, the interviewees pointed out the importance of encouraging good things instead of focusing on the problems. Resources were accentuated in the interviewees' responses; increasing resources, both in substitute and after-care services, would enable young people to be encountered and to get support also on other areas than only financial. The interviewees hope that young people would be encouraged to find their own strengths and interests, and that professionals would have more faith in young people in general.	
Keywords	youth and young adults, foster care, becoming independent, higher education

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Pesäpuu ry	3
3	Nuoruus elämänvaiheena	3
4	Lastensuojelu	4
4.1	Sijaishuolto	6
4.2	Jälkihuolto	7
5	Itsenäistyminen	8
6	Suomalainen koulutusjärjestelmä ja korkeakoulutus	10
7	Lastensuojelutaustaisista nuorista tehty tutkimus ja koulutuksen periytyminen	12
7.1	Lastensuojelutaustaisten nuorten koulutuspolut	12
7.2	Koulutuksen ylisukupolvinen periytyvyys	13
8	Opinnäytetyön toteutus	16
8.1	Aiheen valinta	16
8.2	Tutkimuskysymykset ja opinnäytetyön tavoite	17
8.3	Eettisyys	18
8.4	Kohderyhmä ja aineiston kerääminen	19
8.5	Aineiston analyysimenetelmät	22
9	Tulokset	24
9.1	Korkeakoulutus	25
9.2	Koulutuksen merkitys ja lukeminen	27
9.3	Opiskeluun saatu tuki	29
9.4	Itseohjautuvuus	31
9.5	Lastensuojelun palvelut ja niiden kehittäminen	32
10	Johtopäätökset	34
11	Pohdinta	37
	Lähteet	41
	Liitteet	
	Liite 1. Haastattelurunko	

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten ja nuorten aikuisten korkeakoulutukseen eli ammattikorkeakouluun tai yliopistoon hakeutumista sekä alan valintaa. Toteutamme opinnäytetyön yhteistyössä Pesäpuury:n kanssa. Kouluttautuminen on nykypäivän yhteiskunnassa entistä tärkeämpää. Kun työmarkkinoilla vaadittava osaamistaso kasvaa, matalasti koulutetuilla nuorilla on riski joutua työttömäksi. Nuorilla työttömyys voi johtaa toimeentulotukeen turvautumiseen, mikä kuvastaakin syvimpiä toimeentulon ongelmia. (Ilmakunnas & Kauppinen & Kestilä 2015: 247–248.) Koulutuksella on keskeinen vaikutus henkilön hyvinvointiin, ja se onkin yksi merkittävimmistä syrjäytymistä ja huono-osaisuutta ehkäisevistä tekijöistä (Paananen & Ristikari & Merikukka & Rämö & Gissler 2012: 39–40).

Aiempien tutkimusten perusteella sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten koulutustaso jää muita matalammalle tasolle (ks. mm. Kääriälä & Haapakorva & Pekkarinen & Sund 2019: 11; Cameron ym. 2018: 170) ja he suuntaavat useammin ammatillisiin opintoihin (ks. Aaltonen & Berg 2015: 126). Tavoitteena tässä opinnäytetyössä on selvittää niitä tekijöitä, jotka ovat edesauttaneet sijoitettuina olleita nuoria aikuisia hakeutumaan korkeakoulutukseen. Voisiko samoja tekijöitä mahdollisesti soveltaa yleisesti muihin sijoitettuina olleisiin nuoriin?

Toiseksi haluamme selvittää, mikä ohjaa näiden sijaishuollossa asuneiden nuorten alan valintaa. Valitaanko ala sattumalta vai onko valinnan taustalla tietoinen päätös ja millä perustein se on tehty? Aiemmassa tutkimuksessa opiskeltavan alan yhteyttä lapsuuden kokemuksiin on selvitetty jonkin verran ja todettu esimerkiksi joidenkin opiskelijoiden, joilla on lastensuojelutaustaa hakeutuvan niin kutsutuille auttamisaloille, ja sen myötä toivovan voivansa auttaa tulevaisuudessa vastaavassa tilanteessa olevia (Pinkney & Walker 2020: 6). Suomessa mm. Saari (2015) on tutkinut koulutuksen valikoituvuutta opiskelijoiden sosioekonomisen aseman perusteella, ja löytänyt yhteyden vanhempien sosioekonomisen aseman ja tietyille koulutusaloille hakeutumisen välillä.

Kohderyhmämme koostuu lapsena huostaanotetuista ja sijaishuollosta itsenäistyneistä 20–30-vuotiaista nuorista ja nuorista aikuisista, jotka ovat parhaillaan suorittamassa korkeakoulututkimtoa tai valmistuneet korkeakoulusta. Ikärajaukseen päädyimme sen vuoksi, että se kattaa sekä toiselta asteelta suoraan korkeakouluopintoihin

hakeutuneet että myöhemmin korkeakouluopinnot aloittaneet nuoret aikuiset. Syynä opintojen aloittamisen viivästymiseen voi olla esimerkiksi lasten saaminen nuorella iällä, mikä on tyypillisempää sijoitettuina olleilla nuorilla (ks. Kääriälä ym. 2019: 2). Saaren (2015: 36–37) tutkimuksessa havaittiin, että perheen sosioekonomisella asemalla on yhteys nuoren opiskelujen aloittamiseen nuoremmalla iällä, ja vastaavasti uusien opiskelijoiden keskimääräinen sosioekonominen asema laskee iän suhteen. Lastensuojelun asiakkaana olevilla lapsilla köyhä perhetausta on yleistä (Heino 2013: 95), ja esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten perheistä valtaosa (80 %) saivat toimeentulotukea ensimmäisen lastensuojelupäätöksen lähivuosina (Harkko & Lehikoinen & Lehto & Ala-Kauhaluoma 2016: 61–65). Opinnäytetyömme kannalta on siis tarkoituksenmukaista rajata kohderyhmämme 30 ikävuoteen asti.

Lastensuojeluilmoitusten sekä sijoitusten ja huostaanottojen määrässä on tapahtunut kasvua viimeisten vuosien aikana (Forsell & Kuoppala & Säkkinen 2020). Kasvaneet sijoitusten ja huostaanottojen määrät lisäävät tarvetta vaikuttaville lastensuojelun palveluille. Opinnäytetyömme tavoitteena on tuottaa uutta tietoa palvelujärjestelmän toimivuudesta tuomalla näkyville niitä tekijöitä, jotka ovat edesauttaneet sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten hakeutumista korkeakoulutukseen. Toinen tutkimuskysymyksemme alan valintaan liittyen voi tuoda aiheeseen uutta näkökulmaa.

2 Pesäpuu ry

Työelämäkumppanimme Pesäpuu ry on lastensuojelun kehittämissyhteisö, jonka päämääränä on muun muassa edistää lasten hyvinvointia sekä vahvistaa lasten osallisuutta ja kuulluksi tuleamista lastensuojelussa (Pesäpuu ry a). Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa, jota työelämäkumppanimme voi hyödyntää lastensuojelun kehittämistyössä.

Pesäpuu ry perustettiin vuonna 1998 ja rekisteröitiin seuraavana vuonna. Yhdistyksen toimintaa on tukemassa Sosiaali- ja terveysministeriö Veikkauksen tuella. Pesäpuu ry on valtakunnallinen yhdistys, joka muun muassa ylläpitää lastensuojelun osaamiskeskusta, kehittää lastensuojelun työmenetelmiä sekä järjestää vertaistukea lapsille ja nuorille. Pesäpuu ry kertoo sivuillaan arvojensa olevan lapsilähtöisyys, kumppanuus, elämyksellisyys, rohkeus ja vaikuttavuus. (Pesäpuu ry a.)

Pesäpuu ry ehdotti meille opinnäytetyömme aihetta, sillä he kaipaavat aiheesta lisää tietoa #Kiinniveti-esiselvityshankkeen aikana. #Kiinniveti-esiselvityshankkeessa Pesäpuu ry selvittää yhdessä Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki (KYT) järjestön kanssa tekijöitä, jotka tukevat ja estävät sijaishuollosta itsenäistyneiden 18–29-vuotiaiden nuorten koulutus- ja työllistymispolkuja. Esiselvitys toteutetaan vuoden 2021 aikana, ja hankkeessa tuotettua tietoa on tarkoitus käyttää lastensuojelun sijais- ja jälkihuollon kehittämistyössä. (Pesäpuu ry b.) Vaikka tämä opinnäytetyö ei suoranaisesti ole osa #Kiinniveti-hankkeen toimenpiteitä, osoittaa hankkeen käynnissä oleminen, että lastensuojelun sijaishuolloista itsenäistyneistä nuorista kaivataan lisää tutkittua tietoa.

Opinnäytetyön käytännön toteuttamista varten saimme haastateltavat Pesäpuu ry:n kautta. Yhteyshenkilömme yhdistyksessä levitti saatekirjettämme, ja halukkaat osallistujat ottivat meihin suoraan yhteyttä sähköpostitse sopiakseen haastattelusta.

3 Nuoruus elämänvaiheena

Nuori voidaan määritellä monella eri tapaa. Suomen nuorisolaissa nuorella tarkoitetaan alle 29-vuotiasta henkilöä (Nuorisolaki 1285/2016 § 3). Lastensuojelulaissa nuori määritellään 18–24-vuotiaaksi (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 § 6). YK:n mukaan ei ole universaalisti hyväksyttyä kansainvälistä määritelmää nuoruudelle, mutta tilastollisista syistä YK on määritellyt nuoriksi 15–24-vuotiaat (United Nations).

Nuoruus on siirtymäkausi lapsuuden ja aikuisuuden välillä. Jos nuoruutta tarkastellaan kehityksen kautta, nuoruudessa voidaan erottaa eri vaiheita. Varhaisnuoruus käsittää ikävuodet 11–14, keskinuoruus ikävuodet 15–18 ja myöhäisnuoruus alkaa 19-vuotiaana päättyen 22/25-vuotiaana. Nuoruus määritellään alkavaksi puberteetin myötä, mutta nuoruuden päättyminen ja aikuisuuteen siirtyminen on hankalampi määritellä. Eri kulttuureissa nuoruus määritellään eri tavoin. On olemassa joitakin alkukantaisia kulttuureja, joissa lapsi siirtyy suoraan aikuisten maailmaan siirtymäriittien avulla, eikä näin ollen nuoruutta erillisenä ikävaiheena tunnisteta. Länsimaissa korostetaan yksilöllisyyttä ja nuorilla onkin vahva pyrkimys irrottautua vanhemmista ja heidän arvoistaan. (Nurmiranta & Leppämäki & Horppu 2009: 72.)

Nuoruudessa itsenäistytään lapsuuden perheestä ja aletaan rakentamaan omaa identiteettiä. Nuoruuteen ajatellaan sisältyvän tiettyjä elämäntapahtumia, kuten koulutuksen hankkiminen, itsenäinen asuminen ja parisuhteeseen sitoutuminen. (Saari & Eskelinen & Björklund 2020: 144.) Nuoruuden lisäksi myös aikuisuutta on määritelty eri tavoin, ja varhaisaikuisuuden on ajateltu limittyvän osittain nuoruuteen sen alkaessa 20-vuotiaana ja päättyessä 40-vuotiaana. Siirtymä nuoruudesta aikuisuuteen on pitkittynyt, ja selitystä etsitään teollistuneiden maiden kulttuurisista, taloudellisista ja sosiaalisista muutoksista. Esimerkiksi nuorten taloudellinen riippuvaisuus vanhemmistaan on pitkittynyt. (Saari ym. 2020: 161.) Jos aikuisuuteen liitetään elämän vakiinnuttaminen, rajapyykki nuoruuden ja aikuisuuden välillä asettuu noin 30 ikävuoteen, jolloin on yleensä saavutettu korkein koulutus- ja asumistaso, vakiinnutettu kohtuullinen tulotaso ja asema työelämässä sekä solmittu parisuhde ja mahdollisesti perustettu perhe (Kainulainen 2006: 382).

Opinnäytetyössämme määrittelemme nuoret nuorisolain mukaisesti alle 29-vuotiaiksi. Korkea-asteella opiskeleminen edellyttää toisen asteen tutkinnon suorittamista, joka Suomessa tapahtuu yleensä aikaisintaan täysi-ikäisyyden kynnyksellä. Nuorilla viittaamme siis yli 18-vuotiaisiin. Koska ikärajauksemme ulottuu myös yli 29-vuotiaisiin, käytämme kohderyhmästämme nimitystä nuoret ja nuoret aikuiset.

4 Lastensuojelu

Opinnäytetyömme kohderyhmänä ovat 20–30-vuotiaat nuoret ja nuoret aikuiset, jotka ovat itsenäistyneet lastensuojelun sijaishuollosta. Osa kohderyhmästä saattaa olla edelleen lastensuojelun asiakkaana esimerkiksi käyttämällä jälkihuollon palveluja. Koska lastensuojelun asiakkuus on yhdistävä tekijä haastateltaviemme kesken,

avaamme seuraavaksi lastensuojelua yleisellä tasolla sekä siihen liittyviä sijaishuoltoa ja jälkihuoltoa.

Ensisijainen vastuu lapsesta on lapsen vanhemmilla tai huoltajilla. Viranomaisen velvollisuus on tukea vanhempia kasvatustehtävässä ja tarvittaessa ohjattava perhe lastensuojelun piiriin. (Lastensuojelun käsikirja a.) Lastensuojelulailla turvataan lapsen oikeus turvalliseen kasvuun ja kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417).

Lastensuojelulain lisäksi lapsen oikeuksista on säädetty Suomen perustuslaissa, jonka 6 §:n mukaan lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasonsa mukaisesti (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731). Suomea sitoo myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, jonka 3 artiklan mukaan viranomaisten on kaikissa lapsia koskevissa toimissaan ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Sopimuksen 9 artikla velvoittaa sopimusvaltioita takaamaan, ettei lasta eroteta vanhemmistaan vastoin heidän tahtoa, ellei se ole viranomaisen päätöksellä todettu lapsen edun mukaiseksi. (Lapsen oikeuksien sopimus.)

Laajasti käsitettynä lastensuojelu tarkoittaa lasten suojelua. Se on lastensuojeluviranomaisten, muiden viranomaisten ja kansalaisten yhteistyötä. Tavoitteena on lapsen elinympäristön turvallisuus ja riittävät mahdollisuudet leikkiin ja virikkeisiin. Monet yhteiskunnalliset päätökset vaikuttavat lasten elämään, esimerkiksi vanhempien työssäkäynti. Päätöksiä tulee tarkastella lapsen edun näkökulmasta. (Lastensuojelun käsikirja a.)

Kunnan on järjestettävä ehkäisevää lastensuojelua lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja vanhemmuuden tukemiseksi. Tällöin lapselta tai perheeltä ei edellytetä lastensuojelun asiakkuutta. Ehkäisevää lastensuojelun tukea annetaan muun muassa äitiys- ja lastenneuvolassa, päivähoitossa ja nuorisotyössä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 § 3a.)

Lastensuojelulain mukaan lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu, jota toteutetaan tekemällä asiakassuunnitelma ja järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lisäksi lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto kuuluvat lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. Lastensuojelussa on ensisijaisesti käytettävä avohuollon tukitoimia. Sijaishuolto on järjestettävä viivytyksettä, jos lapsen etu sitä vaatii. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.) Lastensuojelulla on viimesijainen vastuu lapsen erityisen suojelun toteutumisesta (Heino & Säkkinen 2011: 31).

4.1 Sijaishuolto

Lastensuojelulaissa määritellään lapsen sijaishuollon tarkoittavan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai tuomioistuimen antaman väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen hoito ja kasvatusta voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltana tai muussa lapsen tarpeen mukaisessa hoidossa. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 § 49).

Sosiaalihuollon johtavan viranhaltijan ja tahdonvastaisissa huostaanotoissa hallinto-oikeuden huostaanottama lapsi voidaan sijoittaa sijaishuoltoon. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle myös avohuollon tukitoimena tai jälkihuoltana, mutta tällöin on kyse sijoittamisesta eikä sijaishuollosta. (Lastensuojelun käsikirja b.)

Huostaanotto on viimesijaisin keino turvaamaan lapsen kasvu ja kehitys, kun avohuollon tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi tai ne eivät ole lapsen edun mukaisia (Lastensuojelun käsikirja c). Lapsen huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen ryhdytään, jos lapsen terveys ja kehitys ovat vaarassa. Terveys tai kehitys voi vaarantua puutteellisen huolenpidon tai vahingoittavien kasvuolosuhteiden seurauksena, tai lapsi voi vaarantaa terveyttään ja kehitystään haitallisella käyttäytymisellään, kuten päihteiden käytöllä tai tekemällä rikoksen. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 § 40). Lastensuojelulain 47 §:n mukaan huostaanotto on voimassa toistaiseksi. Huostassapito voidaan lopettaa, jos tarvetta huostassapidolle ei enää ole eikä huostassapidon lopettaminen ole selvästi vastoin lapsen etua. Huostassapito lakkaa viimeistään lapsen täyttäessä 18 vuotta. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 § 47.)

Lapsen kiireelliseen sijoitukseen ryhdytään, jos lapsen terveys ja kehitys ovat välittömässä vaarassa. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 § 38.) Välittömällä vaaralla tarkoitetaan, ettei lasta voi turvallisesti jättää kotiin esimerkiksi kuoleman tai muun fyysisen vaaran, henkisen väkivallan tai muun kaltoinkohtelun vuoksi (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015). Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivää, ja sitä voidaan jatkaa enintään 30 päivällä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 § 38.)

Sijaishuollon järjestämistä perhehoitona säätelee perhehoitolaki. Sijaishuollossa olevan lapsen kohdalla perhehoito tarkoittaa hoidon ja huolenpidon järjestämistä perhehoitajan yksityiskodissa. Tarkoituksena on turvata sijaishuollossa olevalle lapselle perheenomainen ja lapsen tarpeita vastaava perhehoito. Perhehoitajana voi toimia henkilö, joka on sopiva tehtävään koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella. Perhehoitajana toimiminen edellyttää ennakkovalmennuksen

suorittamista. Ammatillista perhehoitoa annetaan ammatillisessa perhekodissa, jossa edellytetään olevan vähintään kaksi perhehoitajaa, joista ainakin toisella on tehtävään soveltuva koulutus sekä riittävästi kokemusta hoito- tai kasvatustehtävistä. (Perhehoitolaki 20.3.2015/263.)

Laitoshuolto voidaan järjestää lastensuojelulaitoksissa, joita ovat lastenkodit ja koulukodit. Kun lapsen hoito ja kasvatusta järjestetään laitoksessa, on huolehdittava, että lapsen yksityisyyden kunnioittaminen toteutuu. Lastensuojelulaitoksen tiloista sekä henkilökunnan määrästä ja pätevyydestä säädetään lastensuojelulaissa. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

4.2 Jälkihuolto

Lastensuojelulain mukaan lapselle tai nuorelle on sijaishuollon päättymisen jälkeen järjestettävä jälkihuolto. Jälkihuoltoon on oikeutettu myös lapsi, joka on sijoitettu avoimuksen tukitoimena, jos sijoitus on kohdistunut lapseen yksin ja kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta. Kunnan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy, kun nuori täyttää 25 vuotta tai viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on sijoittamisen päättämisen jälkeen ollut viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Aiemmin jälkihuolto päättyi viimeistään 21-vuotiaana, mutta ikäraja nostettiin 25 ikävuoteen vuoden 2020 alussa. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Kunnan on järjestettävä jälkihuolto välittömästi, kun lapsen tai nuoren sijoitus on päätynyt. Lapsen ikä tai huostaanoton kesto ei vaikuta jälkihuoltovelvoitteen alkamiselle. Jälkihuollon pyrkimyksenä on helpottaa lapsen kotiutumista ja tukea nuorta itsenäistymisprosessissa. (Lindqvist 2016: 50.)

Sijaishuolto valmistaa aikuisuuden kynnyksellä olevaa nuorta itsenäiseen elämään, jossa nuori ottaa vastuun itsestään ja elämästään. Erillisten prosessien sijaan sijaishuolto ja jälkihuolto tulisi nähdä limittyvinä vaiheina, jossa jälkihuolto tukee sijaishuollon aikana saavutettuja myönteisiä muutoksia. Täysi-ikäisillä nuorilla on päätäntävalta omasta elämästään, ja he osallistuvat jälkihuoltoon vapaaehtoisesti. (Pukkio & Hoikkala 2016: 6, 15.)

Jälkihuolto tulisi rakentaa yksilöllisesti vastaamaan nuoren tarpeita. Jälkihuollossa ovat nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan osa tarvitsee hyvinkin intensiivistä tukea, kun taas osa nuorista pärjää kevyemmällä tuella ja neuvonnalla. (Pukkio & Hoikkala 2016: 16.) Jälkihuollossa olevalle lapselle tai nuorelle laaditaan asiakassuunnitelma,

josta käy ilmi jälkihuollon ja tuen tarpeet sekä tarvittavat palvelut ja tukitoimet (Lindqvist 2016: 52).

Jälkihuoltona voidaan järjestää monenlaisia eri palveluita ja tukitoimia, kuten säännöllistä tukea sijoituksen jälkeen sekä tukea omien voimavarojen löytämiseen ja tulevaisuuden suunnitteluun. Lapselle ja nuorelle voidaan tarjota tukea koulunkäyntiin, opintojen aloittamiseen ja suorittamiseen, työllistymiseen ja harjoitteluun. Nuoria voidaan auttaa asunnon hankinnassa sekä antaa taloudellista tukea asumiseen, koulutukseen ja muihin itsenäistymiseen liittyviin menoihin. (Pukkio & Hoikkala 2016: 15.) Kunnan on järjestettävä riittävä toimeentulo ja turvattu asumisen jälkihuollon piirissä olevalle nuorelle, jos nuoren kuntoutuminen sitä vaatii. (Lindqvist 2016: 52–53.) Kun jälkihuolto päättyy, sosiaalityöntekijä laatii tarvittaessa nuoren kanssa suunnitelman, josta käy ilmi palvelut ja tukitoimet, jotka nuorella on käytettävissään jälkihuollon päättymisen jälkeen (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417).

5 Itsenäistyminen

Nuoren sijoituksen perheeseen tai laitokseen päättyessä alkaa hänen elämässään uudenlainen vaihe. Tätä vaihetta voidaan kutsua itsenäistymisen vaiheeksi, jonka aikana fyysinen etäisyys kasvaa lapsuuden ympäristöissä olleisiin ihmisiin. Itsenäistyminen voidaan käsittää prosessina, johon kasvetaan vaiheittain. Aluksi vastuu arkielämän sujumisesta saattaa yllättää, ja erilaiset kriisivaiheet voivat muokata nuorten identiteettiä. Itsenäistyminen voi peilautua vanhempien lisäksi sijaishuollon työntekijöihin, ja itsenäistymiskokemukset voivat herättää sekä huolta että ylpeyttä. (Törrönen & Vauhkonen 2012: 8.)

Suppeasti määriteltynä itsenäistyminen voidaan käsittää riippumattomuuden synonyymina, jolloin itsenäistyminen määrittäisi siirtymäksi kohti riippumattomuutta, myös hyvinvointipalveluista. Näin suppea määrittely jättää kuitenkin huomiotta monet nuorten aikuisten riippuvuussuhteet hyvinvointivaltioon, joka voi liittyä esimerkiksi perheiden tukipalveluiden käyttöön, opintotuen saamiseen tai maksuttoman terveydenhuollon käyttämiseen. Sen sijaan, että itsenäistymisprosessi nähtäisiin tukiverkoston 'taakse jättämisenä' voidaan sitä pitää asteittaisena siirtymänä, joka pitää sisällään muuttuvan ja erilaisen riippuvuussuhteen hyvinvointivaltion antamaan tukeen. Riippumattomuus hyvinvointivaltion tarjoamasta tuesta ei välttämättä ole edes toivottava tila, eikä se kuvaa ihmisten todellista elämää. (Malm 2018: 15–16; ks. myös Cameron ym. 2018: 164, 170.)

Törrösen & Vauhkonen (2012) tutkimuksessa itsenäistyminen näyttäytyy kohderyhmän nuorille ajanjaksona, joka kestää useita vuosia, alkaen jo sijaishuollon aikana ja jatkuen omaan asuntoon muuttamisen jälkeen. Tutkimuksen kohderyhmänä olleet nuoret olivat olleet eri tavoin valmistautuneita omilleen muuttoon, ja suurin osa oli tietoinen sijaishuollon päättymisestä, mutta olisivat silti tarvinneet pidemmän ajan valmistautumiseen. Useat tutkimuksen nuorista halusivat pois sijaishuollosta mahdollisimman pian täysi-ikäistytyään ja odottivat itsenäisen elämän alkamista, mutta arjen yksinäisyys ja vastuu omasta elämästä saatettiin kokea raskaana. (Törrönen & Vauhkonen 2012: 93.)

Moni sijaishuollon nuori ei voi luottaa siihen, että vanhemmilla olisi mahdollisuutta tukea häntä itsenäistymisprosessin aikana emotionaalisesti tai materiaalisesti. Kun sijaishuolto päättyy, on nuori usein monen samanaikaisen haasteen edessä. Näitä haasteita voivat olla sijaishuoltopaikasta irtautuminen sekä fyysisesti että emotionaalisesti, muuttaminen omilleen, opiskelu tai työnteko ja oman paikkansa löytäminen elämässä. (Pukkio & Hoikkala 2016: 15.) Sijoitettuin olleiden nuorten itsenäistymisen prosessi puristuu olosuhteista johtuen usein hyvin pieneen aikaikkunaan, ja sen voisi kuvata tapahtuvan kuin pikakelauksella. Samaan aikaan heidän ikätovereillaan on usein mahdollisuus käyttää tähän elämänvaiheeseen useita vuosia. Jälkihuoltonuorilla ei useinkaan ole riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia sopeutua suuriin, onnistuneen itsenäistymisen edellyttämiin psyykkisiin muutoksiin. (Stein 2009: 424.)

Tässä opinnäytetyössä käsitämme itsenäistymisen prosessina, joka alkaa nuoren lähestyessä täysi-ikää ja jatkuu aikuisuuden kynnykselle saakka. Malm (2018: 49) esittää itsenäistymisen määritelmäksi nuoren toimijuuden vahvistumista, johon kuuluvat muun muassa arjenhallinta ja nuoren kokemus oman toimijuuden vahvistumisesta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita riippumattomuutta järjestelmästä (Cameron ym. 2018: 164–165), ja esimerkiksi jälkihuollon tavoitteena on juuri tukea sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria (Pukkio & Hoikkala 2016: 15). Elämäntilanteena itsenäistyminen edellyttää nuorelta itsenäistä toimintaa ja vastuunottoa elämästään (Törrönen & Vauhkonen 2012: 57).

Opinnäytetyössämme viittaamme sijaishuollosta itsenäistyneillä nuoriin ja nuoriin aikuisiin, jotka ovat olleet sijoitettuin kodin ulkopuolelle täysi-ikään tullessaan. Heidän itsenäistymisprosessinsa on siis alkanut, kun lastensuojelun asiakkuus on ollut käynnissä. Emme rajaa kohderyhmästä pois esimerkiksi jälkihuollon palveluita käyttäviä nuoria.

6 Suomalainen koulutusjärjestelmä ja korkeakoulutus

Koulutustaso on yhteydessä moniin hyvinvoinnin indikaattoreihin kuten toimeentuloon, terveyteen ja työllisyyteen sekä työkyvyttömyyteen. Suoritettu koulutus on vahvasti yhteydessä yhteiskuntaan kiinnittymiseen ja mahdollisuuteen kiinnittyä työelämään tämän päivän Suomessa. Ristikarin ym. (2016) syntymäkohorttia 1987 koskevassa tutkimuksessa koulutustason havaittiin vaikuttavan nuorten hyvinvointiin selkeästi. Mielenterveyden häiriöistä kärsiminen, toimeentulotuen saaminen sekä korkeampi rikollisuus on huomattavasti yleisempää vain perusasteen suorittaneilla verrattuna muihin koulutusryhmiin. Tutkimustulokset osoittavat myös koulumenestyksen keskeisen aseman nuorten valikoitumiseen jatko-opintopoluille, ja sitä kautta työelämään ja toimeentuloon. (Ristikari ym. 2016: 5, 16, 99) Koulutuksen nähdään vaikuttavan ihmisten elämän mahdollisuuksiin enemmän kuin tulojen ja varallisuuden, ja koulutustason avulla voidaan vertailla eriarvoisuuden aiheuttamia ennenaikaisia kuolemia aikuisilla. Köyhyys ja matala koulutus lisäävät riskiä kuolla nuorempana sekä sairastua yleisiin pitkäaikaissairauksiin selvästi nuorempana. Elinikää koskeva eriarvoisuus näyttäytyy Suomessa jyrkimpänä, kun vertaillaan Länsi-Euroopan maita. (Therborn 2014: 18–20.)

Oppivelvollisuuden tavoitteena on turvata kaikille elämässä ja yhteiskunnassa tarpeellinen perusosaaminen ja sivistys sekä edistää yhdenvertaisia mahdollisuuksia kehittää itseään kykyjensä ja tarpeidensa mukaisesti. Myös koulutus- ja osaamistason nostaminen, oppimiserojen kaventaminen, sekä koulutuksellisen yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja nuorten hyvinvoinnin lisääminen on oppivelvollisuuden tavoitteena. Koulutusjärjestelmä Suomessa muodostuu 1) varhaiskasvatuksesta, jota järjestetään ennen oppivelvollisuuden alkamista 2) esiopetuksesta oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna 3) yleissivistävästä perusopetuksesta, joka kestää yhdeksän vuotta 4) toisen asteen koulutuksesta, joka pitää sisällään ammatillisen koulutuksen ja lukion ja 5) korkea-asteen koulutuksesta, jota annetaan ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa. Lisäksi aikuis-koulutusta on tarjolla kaikilla koulutusasteilla. (Opetus- ja kulttuuriministeriö a.)

Peruskoulun aikaisten kokemusten on todettu olevan yhteydessä myös myöhempään koulutuspolkuun. Nuorisobarometrissa 2017 selvitettiin nuorten kouluviihtyvyyttä peruskouluajoilta. Kouluviihtyvyys oli yhteydessä hyviin arvosanoihin sekä vanhempien koulutustasoon, ja korkeasti koulutettujen vanhempien lapset viihtyivät koulussa yleensä muita paremmin. Suurin osa nuorista oli sitä mieltä, että peruskoulun aikaisilla koulukokemuksilla oli yhteys heidän myöhempään kouluttautumiseensa. Koulukokemuksilla

tarkoitetaan tässä yhteydessä koulumenestystä, kouluviihtyvyyttä sekä tunnetta koulu-yhteisöön kuulumisesta. Kiusaaminen lisää todennäköisyyttä jäädä syrjään koulutuksesta sekä uhrin että tekijän osalta. Kokemukset yhteisöllisyydestä ja osallisuudesta tukevat lasten ja nuorten kouluttautumista. (Myllyniemi & Kiilakoski 2018: 22, 24.)

Suomen perusopetuslaissa oppivelvollisuus määrätään alkavaksi sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta. Lain mukaan oppivelvollisuus päättyy, kun oppivelvollinen täyttää 18 vuotta, tai kun tätä ennen oppivelvollinen on suorittanut toisen asteen koulutuksen, esimerkiksi ylioppilastutkinnon tai valmistunut ammatillisesta koulutuksesta. (Oppivelvollisuuslaki 1214/2020 § 1 & § 2.) Pääsy korkea-asteelle edellyttää toisen asteen tutkinnon suorittamista. Vuonna 2021 astui voimaan laajennettu oppivelvollisuus (Opetus- ja kulttuuriministeriö b), joka koskee toisen asteen suorittamista ja loppuu 18-vuotiaana. Laajennus ei kuitenkaan koske vielä niitä nuoria, jotka ovat tämän opinnäytetyön kohderyhmänä.

Suomessa korkea-asteen koulutusta antavilla yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla on tutkimuksen, taiteen ja opetuksen vapaus. Yliopistoissa on mahdollista suorittaa alempia ja ylempiä korkeakoulututkintoja, mutta myös tieteellisiä, taiteellisia ja ammatillisia jatkotutkintoja. Ammattikorkeakoulututkintoja ja ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja voidaan suorittaa ammattikorkeakouluissa. Lisäksi korkeakoulut voivat järjestää erikoistumiskoulutusta sekä täydennyskoulutusta, sekä avointa yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetusta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö c.) Tässä opinnäytetyössä olemme kuitenkin rajanneet kohderyhmän opiskelijoihin, jotka opiskelevat joko ammattikorkeakoulututkintoon tai yliopistotutkintoon johtavassa koulutuksessa. Emme siis huomioi tässä opinnäytetyössä esimerkiksi avoimen väylän opiskelijoita.

Tässä opinnäytetyössä keskitymme tarkastelemaan sijoitettuina olleiden nuorten opiskelua korkea-asteella. Mahdollisuuksien tasa-arvo tarkoittaa ideaalia, jossa yksilön kyvyt ja motivaatio määräävät hänen yhteiskunnallisen asemansa aikuisuudessa. Suomessa on pyritty turvaamaan mahdollisuuksien tasa-arvo esimerkiksi laadukkaalla varhaiskasvatuksella ja perusopetuksella sekä maksuttomalla toisen ja korkea-asteen koulutuksella. Lisäksi muun muassa se, että Suomen koulutusjärjestelmä ei sisällä niin sanottuja umpikujia tarkoittaen, että esimerkiksi ammattikoulusta voi jatkaa korkeakouluopintoihin, on edistänyt mahdollisuuksien tasa-arvoa. (Koivusilta 2020: 178–179.) Aiemman tutkimustiedon valossa näyttää kuitenkin siltä, että perheen sosioekonominen tausta on edelleen vahvasti yhteydessä koulutustasoon (ks. Kallio & Kauppinen & Erola 2016; Saari 2015; Vauhkonen & Kallio & Erola 2017), ja koulutus ainakin jossain määrin periytyy sukupolvelta toiselle (ks. Kivinen & Hedman & Kaipainen 2012;

Myrskylä 2009; Rytönen 2015). Koulutustason on myös todettu olevan yhteydessä hyvinvointiin (Paananen ym. 2012; Ristikari ym. 2016; Therborn 2014), mutta lastensuojelun asiakkaana olleiden koulumenestys on muuhun väestöön verrattuna heikompi (ks. Cameron ym. 2018; Heino & Johnson 2010; Kääriälä ym. 2019; Ristikari ym. 2018). Korkea-asteella opiskelun suhteen tarkastelemme sekä alanvalintaan että korkea-asteelle päättämiseen liittyviä tekijöitä. Aiemman tutkimustiedon valossa on myös kiinnostavaa nähdä, esiintyykö aineistossa merkkejä esimerkiksi huono-osaisuuden kierteen katkaisemisesta.

7 Lastensuojelutaustaisista nuorista tehty tutkimus ja koulutuksen periytyminen

7.1 Lastensuojelutaustaisten nuorten koulutuspolut

Aiemmat tutkimukset sijaishuollon lasten ja nuorten osalta ovat painottuneet enemmän elämässä pärjäämiseen ja siihen, millaisena sijoitettuina olleiden nuorten elämä aikuisuudessa näyttäytyy. Tutkimuksissa on käsitelty koulutusta enemmän yleisellä tasolla, ja korkeakoulutukseen hakeutuneita sijaishuollosta itsenäistyneitä nuoria on tutkittu vähemmän. Tässä luvussa käymme läpi muutamia aiempia tutkimuksia liittyen lastensuojelutaustaisiin nuoriin.

Heino ja Johnson (2010: 280–282) tutkivat vuosina 1991–2006 huostassa olleiden lasten kiinnittymistä yhteiskunnallisiin instituutioihin (mm. koulutus ja työelämä) nuorina aikuisina. Kun tarkastellaan sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten kouluttautumista, havaitaan eroja sen mukaan, minkä ikäisenä lapsi huostaanotettiin, sekä sijoitettiinko lapsi perhehoitoon vai laitokseen. Lapsena kodin ulkopuolelle sijoitetut suorittivat enemmän tutkintoja peruskoulun jälkeen kuin teini-ikässä sijoitetut. Perhehoitoon sijoitetut opiskelivat pidemmälle kuin laitoshoidon sijoitetut. Myös sukupuolella on merkitystä, sillä huostassa olleet tytöt suorittivat perusasteen jälkeisiä tutkintoja enemmän kuin huostassa olleet pojat. Koulutustason mukaan 23–24-vuotiaista nuorista parhaiten olivat menestyneet ne, jotka oli sijoitettu lapsina perhehoitoon. Heikoin menestys koulutuksen suhteen oli laitoshoidossa olleilla tai useampaan erilliseen sijoituspaikkaan teininä sijoitetuilla pojilla, joista 80 % oli 23–24-vuotiaana vailla peruskoulun jälkeistä koulutusta. (Heino & Johnson 2010: 280–282.)

Kääriälä ym. (2019) tutkivat sijoitettuina olleiden nuorten koulutus- ja työllistymispolkuja hyödyntäen Suomessa vuonna 1987 syntyneiden henkilöiden syntymäkohorttitietoja.

Tutkimuksen mukaan nuoret aikuiset, joita ei ollut sijoitettu, päätyivät todennäköisemmin koulutuksen piiriin kuin sijoitettuina olleet nuoret, ja esimerkiksi Ristikarin ym. (2018: 82) tutkimuksessa todettiin kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvon olevan matalampi. Erityisesti korkeakoulutus oli yleisempää nuorilla, joita ei ollut sijoitettu elämänsä aikana (Kääriälä ym. 2019).

Lastensuojelutaustaisia nuoria on tutkittu myös kansainvälisesti, ja tulokset liittyen koulutukseen ja elämässä pärjäämiseen näyttävät Suomen kanssa samansuuntaisilta muissakin maissa. Cameron ym. (2018) tutkivat käytössä ollutta aineistoa Britanniasta, Suomesta ja Saksasta keskittyen 28–31-vuotiaiden nuorten aikuisten sijaishuollon jälkeiseen elämään. Tulokset osoittavat, että Britanniassa, Suomessa ja Saksassa ne nuoret, jotka olivat olleet sijoitettuna jossakin vaiheessa elämäänsä, jäävät todennäköisemmin ilman tutkintoa ja saavuttavat korkea-asteen tutkinnon paljon harvemmin kuin nuoret, jotka eivät ole olleet sijoitettuna elämänsä aikana. Törrönen & Munn-Giddings & Gavriel & O'Brien & Byrne (2018: 65–67) vertailivat Suomessa ja Englannissa nuoria haastatteleamalla kerättyä aineistoa, jonka mukaan paljon suurempi joukko lastensuojelun asiakkaina olleista nuorista Englannissa (42 %) ei työskennellyt tai opiskellut verrattuna Suomeen (19 %). Kummassakin maassa monet nuoret aikuiset silti unelmoivat hyvän koulutuksen hankkimisesta ja merkityksellisen työn löytämisestä, joka mahdollistaisi taloudellisen itsenäisyyden. Sekä Suomessa että Englannissa sijaishuollosta itsenäistyvät (leaving care) nuoret valitsivat yleensä ammatilliset opinnot, jotka johtavat ruumiillisiin töihin. Tutkimukseen osallistuneista nuorista vain harvalla oli korkeakoulututkinto. (Törrönen ym. 2018: 65–67.)

7.2 Koulutuksen ylisukupolvinen periytyvyys

Ennen korkea-asteelle hakeutumista nuoren on suoritettava lukio tai ammatillinen koulutus. Kallio ym. (2016) esittävät tutkimuksessaan, että köyhyys, vanhempien työttömyys ja toimeentulotukiasiakkuus heikentävät todennäköisyyttä, että nuori suorittaa toisen asteen koulutuksen 22 ikävuoteen mennessä. Nuoren koulutuksellisia saavutuksia edesauttaa korkeakoulutettujen vanhempien tiedot ja ohjaus nuoren opintopolulla sekä kannustavan oppimisen ilmapiirin luominen kotiin. (Kallio ym. 2016.) Vauhkonen ym. (2017) tutkivat sosiaalisen huono-osaisuuden periytymistä sukupolvelta toiselle, mikä näyttäytyy toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jäämisellä, työttömyydellä ja toimeentulotuen asiakkuudella. Vauhkonen ym. (2017) tutkimus osoittaa, että korkeasti koulutetuilla ja hyvätuloisilla vanhemmilla on enemmän resursseja varmistaa lastensa status tulevaisuudessa, kun taas huono-osaisten vanhempien matala resurssitaso siirtyy seuraavalle sukupolvelle.

Kun verrataan lastensuojelun asiakkaana olevien lasten hyvinvointia ja kasvuolosuhteita siihen, mitä ne ovat väestössä lapsilla keskimäärin, huomataan poikkeavuuksia. Lastensuojelun asiakkaaksi tulevat lapset ovat useimmiten alle kolmevuotiaita, ja huostaanotto kohdentuu erityisesti murrosikäisiin. Lastensuojelun asiakkaana olevat ja huostaan otetut lapset tulevat tavallisesti yhden vanhemman perheistä ja heidän vanhempansa kärsivät usein toimeentulon ongelmista ja työttömyydestä. Huostaanoton taustalla on yleensä monia syitä, joita ovat muun muassa riittämätön vanhemmuus, vanhempien päihteidenkäyttö, perheväkivalta tai sen uhka ja vanhempien jaksamattomuus. (Heino 2013: 93–97.) Sijoituksen syyt voivat johtua myös nuoren omasta toiminnasta, jolla hän vaarantaa kasvuaan ja kehitystään, kuten päihteiden käyttö tai rikollinen käyttäytyminen (Pukkio & Hoikkala 2016: 8). Huostaanotetuilla lapsilla ja nuorilla esiintyy paljon ristiriitoja vanhempien kanssa, psyykkistä pahoinvointia sekä vaikeuksia koulunkäynnissä (Hiitola 2008: 30–31).

Bourdieuin vuonna 1984 tekemässä tutkimuksessa yhteiskunnan esitetään olevan hierarkkisesti rakentunut pelikentiksi, joilla jokainen on tuomittu kamppailemaan resursseista, asemasta ja arvostuksesta. Bourdieuin tutkimus lisäsi ymmärrystä siihen, että koulutuksellinen menestys ja lahjakkuudet johtuvat yhteiskunnallisista valtasuhteista ja eri elämän kenttien kamppailusta sen sijaan, että ne olisivat geneettisesti luonnollisia rakenteita. Tutkiessaan koulumenestyksen eroja, Bourdieu kehitti kulttuurisen pääoman käsitteen. Bourdieuin havainto oli muun muassa, että vahvimma sosioekonomisesta taustasta tulevat lapset harrastivat muita monipuolisemmin kulttuuria. Lisäksi Bourdieu oli kiinnostunut eri sosiaaliluokkiin kuuluvien lasten koulumenestyksestä. (Rytkönen 2015: 109–110.)

Rytkösen (2015) tutkimuksessa koskien kulttuurista pääomaa koulutuksen periytyvyyden mekanismina ilmenee, että strategisella tiedolla on merkittävä rooli koulutuksen periytyvyyden kannalta. Koulutusvalintapäätökset näyttäisivät olevan koko koulutusputken aikana kerääntyneitä ohjaavia tekijöitä sekä arkisissa keskusteluissa ilmentyneitä arvostusmielikuvia ja kannustusta. Vanhemmat, joilla on korkeakoulututkinto, kykenevät antamaan strategisia tietoja pitkin koulutusputkea. Ne taas, joiden vanhemmilla ei ole tällaista strategista tietoa, saavat koulutusvalinnoilleen vähemmän ohjausta. Strateginen tieto on ymmärrystä koulumenestyksen tekijöistä ja niiden saavuttamisesta; esimerkiksi tietoa koulutusjärjestelmästä, hakuprosesseista ja opiskelussa tarvittavista taidoista. Lisäksi ymmärrys lukemisen tärkeydestä kannustaa vanhempia kehittävän kirjallisuuden tarjoamiseen lapsille, ja oppimista saatetaan tukea eri oppimismetodeja käyttämällä. Vanhempien tausta vaikuttaa siis heidän kykyynsä auttaa tai opastaa lap-

siaan kouluasioissa tai koulutuksen nivelvaiheessa koulutusvalintoja pohdittaessa. Tutkimuksen mukaan näyttää siltä, että kulttuuripääoma toimii periytyvyyden mekanismina, jossa sosioekonominen tausta ilmenee, sosiaalistuu ja periytyy; lapsuudenkodin sosioekonomisella taustalla on vaikutusta koulutuksen periytyvyyteen. (Rytkönen 2015: 149–150.)

Koulutuksen periytymistä on tarkastellut Myrskylä (2009), jonka mukaan korkeasti koulutettujen vanhempien lapset hakeutuvat muita todennäköisemmin korkeakoulutukseen. Äidin koulutus näyttäisi lisäävän korkealle kouluttautumisen todennäköisyyttä hieman enemmän kuin isän koulutus. Erityisesti akateeminen koulutus periytyy, kun taas ammattikorkeakoulutukseen päätyy opiskelemaan eri kotitaustoista tulevia nuoria (Kivinen ym. 2012). Myös Saari (2015) on tutkinut sosioekonomisen aseman yhteyttä koulutuksen valikoituvuuteen. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että nuorempina korkeakoulutukseen siirtyneet tulevat keskimäärin parempiosaisista kotitaustoista. Uusien opiskelijoiden keskimääräinen sosioekonominen asema laskee selvästi iän suhteen. Nuorimmissa ikäryhmissä korkeakoulusektorin valikoivuus näkyy selvästi, ja voimakkuus laskee tasaisesti opintojen aloitusiän noustessa. Mitä nuorempana opinnot aloitetaan, sitä voimakkaammin vanhempien sosioekonominen tausta ennustaa valintaa yliopiston ja ammattikorkeakoulun välillä. Saaren tutkimus osoittaa uusien yliopisto-opiskelijoiden erityisen suuren osan tulevan korkeatuloisista perheistä: jopa 40 % uusien yliopisto-opiskelijoiden isistä kuuluu ylimpään tulokymmenyksen. Vanhempien sosioekonomisella taustalla on tutkimuksen mukaan vaikutusta myös tietyille koulutusaloille valikoitumiseen. Esimerkiksi vanhempien sosioekonomisen taustan noustessa suosiota kasvattaa tekniikan ja liikenteen sekä yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alat. Samaan aikaan sosioekonomisen aseman kasvaessa ammattikorkeakouluopintojen suhteellinen suosio pienenee lähes kaikilla aloilla lukuun ottamatta kulttuurialan opintoja. (Saari 2015: 35–51.)

Mikkonen & Korhonen (2018) tarkastelevat tutkimuksessaan rationaalisen valinnan teoriaa, jonka mukaan valintoja eivät määritä ainoastaan kulttuuriset toimintamallit. Kun yksilö ottaa eri vaihtoehtoja huomioon, hän punnitsee myös niiden seuraukset, eli niiden tuottamat hyödyt mutta myös mahdolliset kustannukset. Teorian mukaan ihmiset pyrkivät säilyttämään vähintään saman sosiaalisen tai luokka-aseman kuin heidän vanhempansa. Sosiaalisen nousun sijasta tärkeämpää on välttää saavutetun statusaseman laskemista. Näin ollen keskiluokkaisessa asemassa olevien tulisi valita korkeakoulutus asemansa säilyttääkseen, mutta matalammasta sosioekonomisesta asemasta tulevilla korkeakoulutus saattaa näyttää etäisenä ja jopa riskialttiina vaihtoehtona. (Mikkonen & Korhonen 2018: 13.) Korkea-asteella opiskeluun liittyen Pinkney & Walker

(2020) puolestaan tutkivat lastensuojelutaustan yhteyttä opiskeltavaan alaan haastatellamalla yliopisto-opiskelijoita Englannissa. Kohderyhmän opiskelijoista kuusi kahdeksasta oli valinnut sellaisen alan, joka voisi olla yhdistettävissä heidän lapsuuden kokemuksiinsa. Tällaisia aloja oli esimerkiksi psykologia, sosiaalityö, nuorisotyö, kriminologia ja opetus. Tutkittavat muun muassa toivoivat, että voisivat hyödyntää kokemuksiinsa auttaakseen tulevaisuudessa vastaavassa tilanteessa olevia. (Pinkney & Walker 2020: 6.)

8 Opinnäytetyön toteutus

8.1 Aiheen valinta

Opinnäytetyömme aiheena on sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten ja nuorten aikuisten opiskelu korkea-asteella. Haastattelututkimuksen avulla pyrimme selvittämään niitä tekijöitä, jotka ovat edesauttaneet lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten ja nuorten aikuisten hakeutumista korkea-asteelle. Lisäksi olemme kiinnostuneita alanvalintaan liittyvistä tekijöistä. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimii lastensuojelun kehittämissyhteisö, Pesäpuu ry. Olimme Pesäpuuhun sähköpostitse yhteydessä tammikuussa 2021, koska olimme kiinnostuneita toteuttamaan opinnäytetyön lastensuojeluun ja nuoriin liittyvästä aiheesta. Tämän myötä Pesäpuu antoi meille muutamia ehdotuksia lastensuojeluun liittyvistä opinnäytetyöaiheista.

Pesäpuu ry:n ehdottamista aiheista meitä kiinnosti erityisesti kaksi aiheetta, jotka koskivat sijaishuollosta itsenäistyneitä nuoria. Ensimmäinen näistä oli *Sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten (korkea)koulutus- ja uravalinnat? (Tietoista suunnittelua vai päättymistä johonkin? Miksi sijaishuollosta itsenäistyneet päätyvät sosionomikoulutukseen?)* Toinen Pesäpuun ehdottama aihe oli *Sijaishuollossa asuneet nuoret korkea-koulussa: Mitkä tekijät ovat mahdollistaneet opiskelun korkeakoulussa ja sinne pääsemisessä?* Muun muassa jälkihuollon ikärajan nostamisen myötä Pesäpuu ry toi esille tarpeen sekä jälkihuollon sisällölliselle kehittämiselle, mutta myös koulutukseen ja työhön liittyvien uudenlaisten ajatusten kehittämiselle, johon edellä mainitut kysymykset liittyvät.

Näiden Pesäpuun antamien kysymysten pohjalta aloitimme kirjallisuuskatsauksen laatimisen helmikuussa 2021 perehtymällä lastensuojelutaustaisiin nuoriin liittyvään tutkimuskirjallisuuteen. Maaliskuussa 2021 tapasimme yhteistyökumppanimme videoyhtey-

den välityksellä, ja pääsimme jakamaan ajatuksia puolin ja toisin aiheen rajauksesta. Yhteisen pohdinnan myötä päädyimme valitsemaan aiheeksi sijaishuollosta itsenäistyneiden 20–35-vuotiaiden nuorten ja nuorten aikuisten opiskeluun korkea-asteella, ja tarkastelemaan niitä tekijöitä, jotka ovat edistäneet korkea-asteelle pääsyä ja vaikuttaneet alan valintaan.

8.2 Tutkimuskysymykset ja opinnäytetyön tavoite

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys rakentuu aiemman tutkimuksen pohjalle, joka lastensuojelutaustaisista nuorista on tehty muun muassa liittyen heidän koulutuspolkuihinsa. Tässä opinnäytetyössä lähestymme aihetta kokemuskulmasta (ks. Jokinen), eli olemme kiinnostuneita nuorten ja nuorten aikuisten yksilöllisistä kokemuksista ja niiden saamista merkityksistä. Haastatteleamalla sijaishuollosta itsenäistyneitä nuoria ja nuoria aikuisia tavoitteenamme on tuottaa uutta tietoa aiheesta. Tutkimuskysymykset on pyritty valitsemaan niin, että ne vastaisivat myös jälkihuollon kehittämistarpeeseen nuorten koulutuksen osalta. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Mitkä tekijät edesauttavat sijaishuollosta itsenäistyneitä nuoria korkeakoulutukseen hakeutumisessa?
2. Mikä ohjaa sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten alan valintaa? Valitaanko ala tietoisesti vai sattumalta?

Tarkoituksena on siis selvittää niitä tekijöitä, jotka ovat edesauttaneet sijaishuollosta itsenäistyneitä nuoria hakeutumaan korkeakoulutukseen, ja voisiko samoja tekijöitä soveltaa yleisesti muihin sijoitettuihin olleisiin nuoriin. Haluamme myös selvittää, millaisia aloja lastensuojelutaustaa omaavat nuoret päätyvät opiskelemaan korkea-asteella, ja voivatko nämä opinnot olla kytköksissä heidän menneisyyteensä. Nuorisobarometrin 2017 mukaan nuorten opiskeluvälintään vaikuttaa ensisijaisesti nuoren oma kiinnostus ja opiskelunsa jo aloittaneet nuoret korostavat alan kiinnostavuutta ja sattumaakin (Myllyniemi & Kiilakoski 2018: 35–36). Opiskeltavan alan yhteyttä lapsuuden kokemuksiin on tutkinut muun muassa Pinkney ja Walker (2020), ja he ovat esimerkiksi havainneet lastensuojelutaustan olevan yhteydessä opiskeltavaan alaan. Aiemmin tehdyn tutkimuksen tulokset tukevat omia havaintojamme siitä, että useat rankan taustan omaavat tuntuvat hakeutuvan aloille tai ainakin haaveilevan sellaisista aloista, joissa he pääsevät auttamaan vastaavassa tilanteessa olevia, jossa on itse joskus ollut.

8.3 Eettisyys

Tämän opinnäytetyön toteutuksessa on noudatettu ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita. Tämä pitää sisällään tutkimukseen osallistuvien henkilöiden ihmisarvon ja oikeuksien kunnioittamisen, joka tarkoittaa muun muassa haastateltavien oikeutta osallistua vapaaehtoisesti, mutta myös kieltäytyä osallistumasta, keskeyttää osallistumisensa milloin tahansa ja peruuttaa suostumuksensa osallistua tutkimukseen. Lisäksi haastateltavat saivat tietoa tutkimuksen sisällöstä, henkilötietojen käsittelystä ja tutkimuksen käytännön toteutuksesta, kuten aineiston käytöstä ja säilyttämisestä. Tutkimuslupaa haettiin Pesäpuu ry:ltä, koska tutkittavat hankittiin kyseisen järjestön kautta. Kun tutkimuslupa on myönnetty organisaation puolesta, organisaation jäsenillä on oikeus osallistua tutkimukseen vapaaehtoisesti tai kieltäytyä tutkimuksesta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019: 7–8.) Haastattelut käynnistettiin kesäkuussa 2021 tutkimusluvan saatuaamme.

Tutkimustietoja käsiteltäessä on otettu huomioon luottamuksellisuus ja anonymiteetti (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a). Haastatteluihin osallistuvilta kerättiin ainoastaan opinnäytetyön tarkoituksen kannalta tarpeellisia henkilötietoja, ja tutkittaville annettiin tietoa henkilötietojen käsittelystä. Tietosuoja-asetus kieltää tarpeettomien henkilötietojen keruun, ja anonymisoinnin helpottamiseksi turhia, yksityiskohtaisia ja tutkimuksen kannalta merkityksettömien tietojen keräämistä vältettiin (Tietoarkisto). Tämän opinnäytetyön kannalta tarkoituksenmukaista oli kerätä tietoja haastateltavien iästä, sukupuolesta ja koulutusalaista. Tiedon keruun eettisyyden takaamiseksi tutkittaville toimitettiin tutkimusesitteen lisäksi tietosuojailmoitus, josta kävi ilmi, kuinka henkilötietoja kerätään, käytetään, säilytetään tai muulla tavoin käsitellään. Tutkimuksen toteuttamisen kannalta tarpeettomat henkilötiedot poistettiin aineistosta heti, kun se oli mahdollista. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019: 12.) Haastatteluita toteuttaessa etäyhteydellä huomioitiin myös valitun palvelun yksityisyydensuojakäytännöt tiedottamalla niistä osallistujille. Myös haastatteluiden nauhoittamisesta tiedotettiin osallistujia etukäteen.

Tietosuojailmoituksen lisäksi lähetimme osallistujille haastattelurungon etukäteen haastatteluaikaa sovittaessa. Näin haastateltavilla oli etukäteen mahdollisuus tutustua kysymyksiin, ja halutessaan kieltäytyä haastattelusta. Jokaisen haastattelun alussa kävimme vielä suullisesti läpi tietosuoja-asiat haastateltavan kanssa; missä ja miten aineisto säilytetään, haastattelun nauhoitus ja aineiston tuhoaminen. Ennen haastattelun alkua kerroimme myös, että kaikkiin kysymyksiin vastaaminen on vapaaehtoista, ja haastateltavalla on oikeus keskeyttää haastattelu milloin tahansa.

Haastatteluihin osallistuneiden yksityisyyttä suojellaan opinnäytetyötä julkaistaessa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019: 12.). Iän, sukupuolen ja koulutusalaan liittyvien tietojen julkaisemiseen on pyydetty haastateltavilta suostumus. Anonymiteetin lisäämiseksi tulokset ilmaistaan kertomatta esimerkiksi tarkkoja ikään liittyviä tietoja. Myös haastateltavien tutkintoihin liittyvät tiedot esitetään julkaisuvaiheessa yläkäsitteiden avulla, emmekä erittele tuloksissa esimerkiksi yliopistoa tai ammattikorkeakoulua, vaan käytämme näistä yhteistä nimitystä *korkeakoulu*. Lisäksi olemme muokanneet joitakin tuloksissa esitettäviä sitaatteja anonymiteetin lisäämiseksi, esimerkiksi muuttamalla murre sanoja yleiskieliseksi ja poistamalla paikkakuntiin liittyviä tietoja.

Kun pohditaan tutkimusaiheen eettistä oikeutusta, on olennaista vastata kysymykseen, miksi kyseisen ilmiön tutkiminen on perusteltua (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a). Pyrkimys tuottaa uutta ja merkityksellistä tutkimustietoa asioista, joista emme tiedä tarpeeksi, kuuluu tutkimuksen eettisyyteen ja keskeisiin arvoihin (Vuori a). Kodin ulkopuolelle sijoitetuista nuorista tehty aiempi tutkimus osoittaa tarpeen tuottaa uutta ja merkityksellistä tutkimustietoa sijaishuoltotaustan ja korkeakoulututkinnon yhteydestä. Uusien näkökulmien esille tuominen palvelujärjestelmän toimivuuteen liittyen on tarpeellista ja perusteltua lastensuojelun kehittämistyön kannalta.

8.4 Kohderyhmä ja aineiston kerääminen

Rajasimme haastatteluiden kohderyhmän aluksi sijaishuollosta itsenäistyneisiin 20–35-vuotiaisiin nuoriin ja nuoriin aikuisiin. Päädyimme vetämään yläikärajan 35-vuotiaisiin, jotta mukaan voisi mahtua myös sellaisia nuoria aikuisia, jotka ovat aloittaneet korkeakouluopinnot esimerkiksi yli 30-vuotiaana. Toinen kohderyhmän rajaus liittyi korkeakouluopintojen tuoreuteen. Haastatteluiden kohderyhmänä olivat korkeakoulussa parhailaan opiskelevat tai korkeakoulusta vuonna 2015 tai sen jälkeen valmistuneet. Tällä pyrimme varmistamaan mahdollisimman ajantasaisen kokemustiedon keräämisen liittyen korkea-asteen opintoihin hakeutumiseen. Loput kohderyhmään liittyvät rajaukset liittyivät opiskelun tyyppiin ja lastensuojelun asiakkuuteen. Haastateltavien tuli opiskella korkea-asteella tutkintoon johtavassa koulutuksessa, emmekä ottaneet huomioon esimerkiksi avoimen kursseja suorittavia opiskelijoita. Lastensuojelun asiakkuuteen liittyvä rajaus tehtiin sijoitettuin huostassa olleisiin nuoriin ja nuoriin aikuisiin.

Haastatteluiden kohderyhmän tavoittelu alkoi toukokuussa 2021, kun Pesäpuu ry laittoi saatekirjeemme jakoon. Kiinnostuneet ottivat meihin suoraan yhteyttä sähköpostitse haastatteluajan sopimiseksi. Yhteydenottoja tuli yhteensä kuusi kappaletta, joista viisi

sopi kohderyhmäämme, ja haastattelu aika sovittiin heidän kanssaan. Lopulta haastatteluihin osallistui yhteensä viisi sijaishuollosta itsenäistynyttä 20–30-vuotiasta nuorta tai nuorta aikuista, joten käytämme opinnäytetyössämme tätä ikärajausta.

Valitsimme aineiston hankinnan menetelmäksi haastattelun, koska se tuntui vastaavan kyselyä paremmin tavoitteeseemme kerätä tietoa kohderyhmän subjektiivisista kokemuksista. Etuna haastattelussa on myös joustavuus; se mahdollistaa kysymyksen toistamisen uudestaan, mahdollisten väärinkäsitysten oikaisemisen, ilmausten selvittämisen ja keskustelun käymisen haastateltavan kanssa. Menetelmänä haastattelu mahdollistaa myös sen, että kysymyksiä voidaan esittää joustavasti siinä järjestyksessä, kun tilanteen mukaan katsotaan aiheelliseksi. Koska haastattelussa tärkeintä on kerätä mahdollisimman paljon tietoa halutusta aiheesta, lähetimme haastattelurungon etukäteen haastateltaville sähköpostitse. Näin haastateltavat pystyivät tutustumaan kysymyksiin ja teemoihin etukäteen. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 73.)

Haastattelut toteutettiin kesäkuussa 2021 etäyhteyksin Microsoft Teams –alustalla. Haastattelupäiviä oli yhteensä kolme, joista kahtena päivänä toteutettiin kaksi haastattelua ja kolmannelle päivälle jäi yksi haastattelu toteutettavaksi. Haastateltavat osallistuivat videopuheluun omalta laitteeltaan, ja me opinnäytetyöntekijät olimme yhdessä paikassa. Jokaisen haastattelun alussa pyrimme tekemään haastateltavan olon mahdollisimman mukavaksi ensin esittelemällä itsemme ja käymällä pientä keskustelua alkuun. Lisäksi kävimme läpi keskeiset asiat liittyen tietosuojaa-asioihin ja haastateltavan oikeuksiin. Tässä vaiheessa haastateltavalle tarjottiin myös mahdollisuus esittää kysymyksiä. Työnjako haastatteluissa toimi niin, että toinen meistä toimi aina pääasiallisena haastattelijana, ja toinen kirjasi muistiinpanoja ja täydensi haastattelua mahdollisilla tarkentavilla kysymyksillä. Haastatteluiden kesto vaihteli 27–51 minuutin välillä.

Haastattelumuodoksi valitsimme teemahaastattelun eli puolistrukturoidun haastattelun. Käytännössä teemahaastattelussa edetään keskeisten etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten pohjalta. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 75.) Haastattelurunkoa laatiessamme valitsimme teemat sen perusteella, mitä tutkittavasta ilmiöstä, lastensuojelutaustaisista nuorista jo tiedettiin aiemman tutkimuksen perusteella. Lisäksi pyrimme valitsemaan teemat sen mukaan, että ne kattaisivat haastateltavien eri elämänvaiheita lapsuudesta korkeakoulussa opiskeluun saakka. Kävimme haastattelurungon läpi sekä Pesäpuu ry:n yhteyshenkilömme että opinnäytetyötä ohjaavien opettajien kanssa ennen haastatteluiden toteuttamista. Lopullisiksi haastatte-

lun teemoiksi valikoitui *nykyinen elämäntilanne, lastensuojelun asiakkuus ja perhetausta, koulutuspolku, opiskelu korkeakoulussa sekä lastensuojelun kehittäminen*. (Liite 1.)

Haastattelun ensimmäisen teeman *nykyinen elämäntilanne* avulla saimme haastateltavista taustatietoja kuten ikä, sukupuoli ja senhetkinen opiskelu- tai työllisyystilanne. Koimme näiden henkilötietojen keräämisen olevan riittävää ja tarkoituksenmukaista. Esimerkiksi haastateltavien iän tietäminen auttaa meitä asettamaan kertomukset tietylle aikajänteelle. Sukupuolta kysyttiin mahdollisen vertailun toteuttamista ajatellen. Viimeisen kohdan avulla pyrimme selvittämään, mikäli haastateltava opiskelee parhaillaan korkeakoulussa tai on jo valmistunut ja siirtynyt työelämään.

Toinen haastatteluteema oli *lastensuojelun asiakkuus ja perhetausta*. Tämän teeman tarkentavien kysymysten avulla pyrimme keräämään muun muassa perustietoja esimerkiksi sijoituksen muodosta ja kestosta. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen (Mitkä tekijät edesauttavat sijaishuollosta itsenäistyneitä nuoria korkeakoulutukseen hakeutumisessa?) liittyen meillä oli tarkentava kysymys vanhempien ja mahdollisten sisarussten (biologisten tai sijais-) koulutuksesta. Aiemmassa tutkimuksessa on huomattu, että nuoren koulutuksellisia saavutuksia edesauttaa korkeakoulutettujen vanhempien tiedot ja ohjaus, ja että korkeakoulutetut vanhemmat kykenevät antamaan strategisia tietoja pitkän koulutusputkea (ks. Kallio ym. 2016; Myrskylä 2009; Rytkönen 2015: 149–150). Näin ollen halusimme selvittää, oliko haastateltavilla korkeakoulutettuja vanhempia, joilta tällaisia strategisia tietoja olisi ehkä voitu saada. Haastattelurunkomme ensimmäinen teema piti sisällään myös yhden kysymyksen lukemiseen liittyen lapsuudessa. Halusimme selvittää, onko haastateltavien lapsuuden kasvuympäristössä luettu paljon ja kannustettu lukemaan. Laajassa kansainvälisessä tutkimuksessa on todettu varhaisen kirjoille ja lukemiselle altistamisen edistävän kognitiivisia kykyjä pitkällä aikavälillä, pitäen sisällään luku-, lasku- ja tietotekniset taidot (Sikora & Evans & Kelley 2019: 14).

Haastattelurungon kolmas teema oli *koulutuspolku*, jonka avulla pyrittiin selvittämään ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyviä asioita. Tarkentavien kysymysten avulla esimerkiksi koulutushistoriasta ja siitä, miten on kokenut kouluajat, koulunkäyntiin saadusta tuesta, sekä koulutuksen ympärillä käydystä keskustelusta, pyrimme saamaan kuvan haastateltavan kouluajoista kokonaisuudessaan. Voisiko kouluajojen kokemuksista löytyä sellaisia tekijöitä, jotka ovat edesauttaneet korkea-asteelle hakeutumista. Vuoden 2017 nuorisobarometrissa suurin osa nuorista oli sitä mieltä, että peruskoulun aikaisilla kokemuksilla oli yhteys heidän myöhempään kouluttautumiseensa, ja

tutkimuksessa todettiin, että kokemukset yhteisöllisyydestä ja osallisuudesta tukevat lasten ja nuorten kouluttautumista (Myllyniemi & Kiilakoski 2018: 24). Liittyen toiseen tutkimuskysymykseemme alanvalinnasta, oli haastattelurungossa myös *koulutuspolku* –teeman alla yksi tarkentava kysymys (Millaisia tulevaisuuteen liittyviä unelmia sinulla oli yläasteikäisenä?), jolla pyrittiin saamaan selville, mikäli haastateltava oli haaveillut tietystä alasta nuoremmasta iästä lähtien.

Neljäntenä haastatteluteemana oli *opiskelu korkeakoulussa*, jonka avulla pyrimme selvittämään etenkin toiseen tutkimuskysymykseemme (Mikä ohjaa sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten alan valintaa? Valitaanko ala tietoisesti vai sattumalta?) liittyviä asioita. Tämän teeman alla tarkentavat kysymykset liittyivät esimerkiksi opiskeltavan alan valintaan, oliko se ensisijainen vaihtoehto vai oliko haastateltava miettinyt myös muita aloja, ja ylipäättään ajatuksiin opiskeltavasta alasta. Tässä pyrimme myös kuusotelemaan, mikäli haastateltava tuo esiin yhtymäkohtia esimerkiksi taustaansa lastensuojelun asiakkuuteensa. Näin todettiin aiemmin esimerkiksi Pinkneyn & Walkerin (2020) tutkimuksessa, jossa he haastattelivat yliopisto-opiskelijoita. Neljännen haastatteluteeman ympärillä halusimme myös kuulla haastateltavien ajatuksia siitä, mitä hyötyjä he kokevat korkeakoulutuksen tuovan.

Vaikka emme ole nimenneet lastensuojelun kehittämiseen liittyvää erillistä tutkimuskysymystä, on se teemana toistunut opinnäytetyön prosessin alusta alkaen sekä yhteistyökumppanin puheissa että meidän opinnäytetyöntekijöiden yhteisessä pohdinnassa. *Koulutuspolku*-teeman yhteydessä selvitimme tarkentavilla kysymyksillä koulunkäyntiin saatua tukea sijais- ja jälkihuollon aikana. Näiden kysymysten avulla pyrimme löytämään mahdollisia korkeakoulutukseen edesauttaneita tekijöitä, mutta myös kuulemaan haastateltavien kokemuksia sijais- ja jälkihuollon antamasta tuesta koulutuspolulla. Tämän lisäksi valitsimme viimeiseksi haastatteluteemaksi lastensuojelun kehittämisen, jonka myötä pyrimme selvittämään, mikäli haastateltavan mielestä palveluita tulisi kehittää niin, että ne tukisivat nuorten opiskelua ja koulutukseen hakeutumista paremmin, ja miten näitä palveluita tulisi kehittää.

8.5 Aineiston analyysimenetelmät

Haastatteluiden jälkeen aineisto litteroitiin sanatarkasti, jättäen kuitenkin pois tauot ja muut epäselvät äännähdykset. Litterointi toteutettiin yhteistyössä niin, että kumpikin meistä opinnäytetyöntekijöistä sai suunnilleen saman määrän aineistoa työstettäväksi. Kun aineisto oli litteroitu kokonaisuudessaan, siirsimme sen yhteen tiedostoon,

jossa kaikki haastatteluista kerätty aineisto oli nyt haastatteluiden H1, H2, H3, H4 ja H5 mukaisessa järjestyksessä.

Seuraavaksi siirryimme koodauksen pariin. Koodimerkkien tehtävänä on toimia sisäänkirjoitettuina muistiinpanoina, jäsentää sitä, mitä tutkijan mielestä aineistossa käsitellään, toimia tekstin kuvailun apuvälineenä, toimia aineiston jäsennyksen testausvälineenä ja niiden avulla voidaan etsiä ja tarkistaa tekstin eri kohtia (Tuomi & Sarajärvi 2009: 92–93). Aineiston jäsentelyä varten valitsimme kymmenen koodisanaa: *sijaishuolto, koulutuksen merkitys lähipiirissä, koulu, opiskeluun saatu tuki, lukeminen, itseohjautuvuus, jälkihuolto, korkeakoulutus, tulevaisuus ja lastensuojelun kehittäminen*. Tämän jälkeen yhdistimme jokaiseen koodisanaan tietyn värin, jonka avulla värikoodasimme aineiston. Tekstinkäsittelyssä värien avulla koodaaminen tarkoitti käytännössä litteroidun aineiston maalaamista eri väreillä koodien tunnuksiksi. Esimerkiksi kohdat, joissa haastateltava kertoi sijaishuollosta, maalattiin keltaisella ja niin edelleen. Ongelmana tarkassa koodauksessa värejä käyttäen saattaa olla se, ettei koodien merkitystä välttämättä muista ja koodeja voi olla vaikea erottaa toisistaan. Tärkeintä kuitenkin on, että koodauksen tekee itselleen selkeällä tavalla riippumatta siitä, olivatko käytetyt keinot sitten värejä, merkkejä, molempia tai jotain siltä väliltä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b). Koska nimeämiämme koodeja oli kymmenen kappaletta ja aineistoa oli paljon, tuotti värikoodaaminen paikoin haasteita. Kuitenkin värikoodaamisen myötä seuraavaan vaiheeseen, teemoitteluun, siirtyminen oli sujuvaa.

lukeminen	sijaishuolto	korkeakoulutus
koulu (peruskoulu ja toinen aste)		

Haastattelija: Joo, onks semmosta lukemista niiku vapaa-ajan lukemista mitään niiku erotuksena koulukirjoista ni onks sellasta ollut siellä sijaisperheessä?

Haastateltava: Ei oikeestaan, et mun isoäiti on sitä kyl kovasti tuonut esiin, et kannustanut ja kehottanut ja kertonut kirjoista ja niitä lukuun... et hän on tota sitte... aina ku on siellä käynyt niin on saanut sellasia vaikutteita.

Haastattelija: Joo. Sitte tota kertoisitsä vähän sun tähänastisesta koulutushistoriasta ihan omin sanoin vähän niinku sieltä, alkaen peruskoulusta, minkälainen koulutushistoria sulla on?

Haastateltava: Joo, eli oon tosiaan sinne sijaisperheeseen muuttanu syksyllä ku oon ollut (..)-vuotias niin pääsin aika alusta kiinni siihen (..)luokkaan et joku pätkä siitä jäi sitte käymättä, mutta sillä tavalla hyvässä kohdassa tuli sijotus. Ja sitte oon sen ala-asteen käynyt samaa koulua ja sitte yläasteen myös samalla paikkakunnalla et sinällään on kaikki kaverit ja kuviot pysynyt samana tasaisena koulun puolesta. Sit oon käynyt lukion myös samalla paikkakunnalla ja sitä on toki helpottanu se et se sijaishuoltopaikka ei oo vaihtunut et on ollu koko ajan sama ja ei oo myöskään muutettu mihinkään. Et ne kaikki on tapahtunut siellä ja sit oon muuttanut (..):n ja oli muutama välivuosi ja sitte hain korkeakouluun ja pääsin ja sit oon (..):ssa asunut siitä lähtien.

Kuva 1. Esimerkki aineiston värikoodaamisesta tekstinkäsittelyohjelmassa.

Teemoittelu on luokituksen kaltaista, mutta siinä painottuu lukumäärän sijaan se, mitä kustakin teemasta on haastattelussa sanottu. Teemoittelussa on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä eri aihepiirien mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 93.) Teimme alustavan ryhmittelyn ensin edellisen kappaleen koodien mukaisesti. Tämän jälkeen aloimme etsimään aineistosta varsinaisia teemoja eli aiheita.

Aineiston analysointimenetelmänä käytettiin laadullista sisällönanalyysia, eli keskityttiin siihen, mistä asioista, aiheista ja teemoista haastatteluissa kerätty aineisto kertoo. Tässä opinnäytetyössä laadullisen sisällönanalyysin tavoitteena oli luoda sanallinen ja selkeä kuvaus sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten ja nuorten aikuisten hakeutumisesta korkeakoulutukseen, johon haastatteluissa kerätty aineisto tarjoaa näkymän. (Vuori b.) Laadullisessa sisällönanalyysissä pyritään siis saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Laadullisen sisällönanalyysin tarkoituksena on tässä opinnäytetyössä pyrkiä luomaan selkeyttä aineistoon, jotta tutkittavasta ilmiöstä on mahdollista tehdä johtopäätöksiä. Aineiston laadullisessa käsittelyssä se on aluksi hajotettu osiin, käsitteellistetty ja lopulta uudestaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Analyysiä tehdään jokaisessa tutkimusprosessin vaiheessa. Sisällönanalyysin toteutimme aineistolähtöisesti. Karkeasti tätä voi kuvata kolmivaiheisena prosessina, joka pitää sisällään aineiston pelkistämisen, ryhmittelyn ja teoreettisten käsitteiden luomisen. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 103, 108.)

Laadullisen sisällönanalyysin myötä päädyimme lopulta järjestämään aineiston viiden aihepiiriin tai teeman alle. Nämä teemat ovat korkeakoulutus, koulutuksen merkitys ja lukeminen, opiskeluun saatu tuki, itseohjautuvuus sekä lastensuojelun palvelut ja niiden kehittäminen. Seuraavassa luvussa kuvaamme tulokset näiden teemojen mukaisessa järjestyksessä.

9 Tulokset

Haastatteluaineistosta nousi esille viisi teemaa, jotka toistuivat haastateltavien vastauksissa vastaten samalla tutkimuskysymyksiin. Esittelemme teemat seuraavassa järjestyksessä. Korkeakoulutuksen teema sisältää nuorten ja nuorten aikuisten kiinnostuksen ja motivaation korkeakoulutusta kohtaan sekä alanvalinnan ja perustelut valinnalle. Toisena teemana on koulutuksen merkitys ja lukeminen, jossa tarkastellaan haastateltavien lähipiirissä annettuja merkityksiä koulutukselle sekä lukemiseen kannustamiselle. Kolmannessa teemassa perehdytään siihen, keneltä ja minkälaista tukea haastateltavat ovat saaneet koulutuspolullaan. Itseohjautuvuus oli teema, joka ei sisällynyt

haastattelurunkoomme, vaan nousi esille haastateltavien vastauksissa. Viimeisessä teemassa käsitellään haastateltavien kokemuksia lastensuojelun palveluista ja ehdotuksia palveluiden kehittämiseksi.

Haastatteluihin osallistui yhteensä viisi sijaishuollosta itsenäistynyttä nuorta ja nuorta aikuista. Iältään haastateltavat olivat 20–30-vuotiaita ja sukupuoleltaan naisia. Haastateltavista kolme opiskeli parhaillaan korkeakoulussa ja kaksi oli siirtynyt työelämään. Kolmella haastateltavalla ensimmäinen sijoitus oli tapahtunut jo ensimmäisen elinvuoden aikana, ja loput oli sijoitettu kouluikäisenä. Haastateltavien sijaishuolto- paikkoja olivat lastenkodit, perhekodit, pienryhmäkodit ja sijaisperheet. Lähes kaikilla oli kokemuksia sijaishuolto- paikan vaihtumisesta, ja ainoastaan yhden haastateltavan sijaishuolto- paikka oli pysynyt samana koko sijoituksen ajan. Kuitenkin haastateltavista kolme oli asunut sijaisperheessä suurimman osan ajastaan sijaishuollossa. Haastateltavien biologisista vanhemmista kenelläkään ei ollut korkeakoulututkintoa ja kaikista sijaisvanhemmista kahdella oli korkeakoulututkinto. Lisäksi kahdella haastateltavalla oli sisaruksia, jotka olivat valmistuneet korkeakoulusta, ja yhdellä oli isovanhemmat, jotka olivat korkeakoulutettuja.

9.1 Korkeakoulutus

Haastateltavat opiskelivat tai olivat suorittaneet tutkinnon sosiaaalialalta, matkailu- ja ravitsemisalalta, liiketaloudesta, kasvatusalalta ja hallintotieteistä. Muita alavaihtoehtoja, joille haastateltavat olivat edellä mainittujen lisäksi hakeneet, olivat oikeustiede, terveystieteet ja humanistinen ala. Haastateltavien kiinnostus korkeakoulutusta kohtaan oli useimmiten herännyt yläasteen tai lukion aikana. Osa haastateltavista kertoi, että korkeakouluun meneminen oli näyttäytynyt jo lapsuudesta asti selvältä valinnalta, mutta vasta teini- iässä koulutus- rakenteen hahmotti selkeämmin, jolloin varsinainen kiinnostus oli herännyt. Haastateltavat vastasivat korkeakoulutukseen liittyviin kysymyksiin muun muassa seuraavasti:

No varmaan silloin ihan niiku lapsena [heräsi kiinnostus korkeakoulutusta kohtaan] et enhän mä tietenkää tajunnu silloin et se on joku korkeakoulu tai ei sillee hahmottanu lapsena et miten nää kaikki koulut menee mut kyl mä varmaan viimeistään yläasteella olin sil- lee et kyl mä meen niiku korkeakouluun.

No heti lukion jälkeen, että tavallaan se oli itsestäänselvyys, että... jonnekin kouluun hakee.

Kyl mä muistan et mä oon jotenki aina halunnu niiku hyvän koulutuksen... Varmaanki lukiossa [heräsi kiinnostus]...lukiossa se on alkanut, siel lukion loppupuolella.

Suurin osa haastateltavista peilasi alan valintaa omien kokemustensa ja lastensuojeluasiakkuuden kautta. Haastateltavat halusivat hyödyntää omaa lastensuojelun taustansa auttaessaan muita, ja alavalinta näyttäytyi osalle helpolta ja luontevalta ratkaisulta. Haastateltavia kiinnostivat yhteiskunnalliset asiat, ja osa heistä mainitsi kokevansa tietynlaista yhteiskunnallista vastuuta toisista ihmisistä. Muita tekijöitä, jotka vaikuttivat alan valintaan, olivat halu saada monipuolisia ja vaativia työtehtäviä, kasvattaa omaa ammatillista osaamistaan ja hyödyntää aikaisempaa osaamista sekä suorittaa kansainvälinen tutkinto ja osa opinnoista ulkomailla.

Joo, kyllä mä uskon, että oma tausta siihen vaikutti... ja sitte on vielä se kokemustieto, mitä voi hyödyntää. Tavallaan voi myös toimia jollain tapaa vertaistukena myös joillekki nuorille sitten tai sillä lailla myös ehkä ymmärtää eri tavalla.

Sit jotenki tuli semmonen et se ala niin se olis niiku itelle semmonen asia mis varmasti vois niiku ammentaa niist omist kokemuksist mut et se ois niiku semmonen intohimo et jotenki se halu niiku auttaa ja muuttaa.

No mä hain korkeakouluun koska mä ajattelin et mä haluan semmosiin työtehtäviin missä pääsee tekeen itsenäisiä työtehtäviä, vaativia työtehtäviä, luovia ja erilaisia sellasia, ei pelkästään suorittavia työtehtäviä.

Mä halusin sellasen tutkinnon...et vastaavaa tutkintoa on mahdollisuutta suorittaa myös ulkomailla erilaisissa korkeakouluissa et se on niinku kansainvälisesti hyvä tutkinto. Et sit oli ajatuksena se et jos mä haen ulkomaille töihin ni mul on sellanen tutkintonimike millä mä voin hakea myös ulkomailla töitä ja se tunnustetaan siellä.

Haastateltavat kokivat korkeakoulutuksen hyödyttävän monilla tavoin heitä. Haastateltavat kertoivat haluavansa hallinnan tunteen omasta elämästään ja vakaan elämäntilanteen vastapainona lapsuuden epävakaille olosuhteille. Osa haastateltavista kertoi haluavansa katkaista ylisukupolvisen kierteen ja tarjota omille lapsilleen mahdollisuuden lapsuuteen, jollaista heillä itsellään ei ollut. Lisäksi haastateltavien keskuudessa toistui ajatus parempien työmahdollisuuksien saamisesta korkeakoulutuksen myötä.

Mä hain sen takia että mä koen et koulutus on niinku tosi iso asia sen kierteen katkasemisessa, et se ylisukupolvisuus katkeaa, koska kun mä kouluttaudun mä saan lisää tietoa...mul on mahdollisuus niiku saada parempi elämä ja ehkä joskus luoda myös mun tuleville lapsille parempi elämä.

Oon mä ajatellu kuitenkin et haluan käydä koulua ja haluan työn ja sillä tavalla niinkun hallinnan omasta elämästäni että...et on niinku tavoitellut sitä, että olis sit semmonen rauhallinen ja vakaa elämä ja pärjää.

Tavallaan ehkä aattelee sillee, että tavallaan mitä hyötyä siitä on mulle ni se jaksaa, miks mä teen sitä, tai että kaikki on mulle kotiin päin mitä enemmän mä opiskelen ni tavallaan sitä paremmat työmahdollisuudet mulla on, tai aattelen sillee, että se on mulle, että mä opiskelen mua itteä varten.

No siitä saa semmosta ammatillisuutta mitä tarvitsee mitä, mitä haluan isona tehdä sitten, ku valmistun. Niin, no sen takia. Ja sitte että on paremmat työllistymismahdollisuudet ja pääsee tekemään sitä, mitä haluaa.

9.2 Koulutuksen merkitys ja lukeminen

Kysyttäessä koulutuksen saamasta merkityksestä, tulee vastauksissa esiin muun muassa eri kasvuympäristöjen vaikutus. Esimerkiksi eri sijaishuoltopaikoissa koulumenestykseen on suhtauduttu hyvin eri tavoilla; jossain on vähätelty perhetaustan takia, mutta vaadittu huippuarvosanoja, kun taas toisissa paikoissa suhtautuminen on ollut kannustavaa ja hyvästä menestyksestä on saatettu palkita. Aikuisilta saatu huomio ja kannustus lapsuudessa ja nuoruudessa on luonut itsevarmuutta tavoitella omia unelmiaan, ja vaikuttanut myös koulutuksen saamaan merkitykseen.

Siel [sijaishuoltopaikassa 1] ni se oli ihan sama minkä numeron mä toin... vaikka ysin nii sit se oli silleen et noo ois voinu mennä vähän paremmin...tai sit jos toi vaikka kympin ni se oli vaan silleen okei ja, ja sit se oli enemmän semmost et ei teist kuitenkaa tuu koskaan mitää...Mut sitte vaik siel [sijaishuoltopaikassa 2] mua kannustettiin tosi paljon ja koin et mä olin silloin niiku tosi motivoitunut opiskelee...tavallaan se oli semmost niiku hyvän toiminnan palkitsemista, et jos mä niiku pärjäsin jossain hyvin nii sit mä sain jonkun etuoikeuden tai jonkun pienen palkinnon siitä et oli menny vaik hyvin...eikä pelkästään se palkinto vaan enemmän se oli ehkä se aikuisen huomio siitä.

Ja varsinki just peruskoulussa, mä muistan sillon, et [sijaishuoltopaikassa] sai hyvistä arvosanoista jotain purkkaa tai karkkia, että ku vei ysin kokeen ni sai jotain... et tavallaan tommonen palkitseminen.

[Sijaishuoltopaikassa] ne oikeesti usko siihen, että kyl sä voit päästä sinne [korkeakouluun]... ja kyl sä pärjät...Ja se oli niiku tosi merkittävä siin et usko niiku itekki siihen et pääsee.

Vastausten perusteella haastateltavien sijaisperheissä koulutuksen ympärillä käyty keskustelu on ollut pääsääntöisesti kannustavaa, ja on esimerkiksi riittänyt, kunhan jokin koulu tulee käytyä. Lisäksi haastateltavia on kannustettu tekemään sitä, mitä itse haluaa. Koulutuksesta ei välttämättä ole puhuttu sijaisperheissä paljon, mutta ilmapiiri aiheen ympärillä on ollut tukeva. Joissain vastauksissa tulee esille myös, että biologiset vanhemmat ovat saattaneet painottaa koulutuksen tärkeyttä. Myös isovanhempien rooli nousee vastauksissa esiin. Haastateltavilla oli kokemuksia sekä kannustavasta että

vaativasta ilmapiiristä, jota isovanhemmat saattoivat korkeakoulutuksen ympärille luoda.

No äiti on sanonut tai se on jäänyt vahvasti mieleen, että sitä koulun tärkeyttä on painotettu siellä kotona, et se varmaan juontaa sieltä.

Mä koen et nää isovanhemmat on kyl melkeen vaatinu sitä [korkeakoulututkintoa]... mutta muuten se on ehkä sitte muilla ollu sellasta taivanomasta, että kunhan pärjää elämässä niin se riittää ja käy kuitenkin jonkun koulun.

No mä koen et sijaisperheessä siihen ei erityisesti kannustettu tai kehoitettu tai mitenkää painostettu... et heille ois riittäny, jos ois hakenu ammattikouluun ja valmistunu sieltä ja ei he nyt siihenkää oo painostanu, että täytyis valita se, et ei heillä oo silleen ollu kauheen selkee se et mitä he ois tuonu esiin et kunhan jotaki tekee ja... mutta kyllähän he varmasti on ollu ilosii ku on hakenu ja päässy ja mitä oonki valinnut.

Ei oo oikeestaan koulutuksesta juuri sillä lailla puhuttu että enemmän just sitä, että pitää tehdä sitä mitä haluaa että, ja opiskella sitä mitä haluaa. Ei oo ikinä painotettu, että pitäis olla hyviä arvosanoja tai mitää semmosta.

Mun isoäitini on ollu niinku siis oikeestaan kaikessa mitä mä oon tehny opiskeluihin mut siis myös kaikkeen muuhun elämään liittyen ni hän on ollu äärimmäisen kannustava ja tärkeä ja hänelle mun koulumenestys tuotti aina niinku suunnatonta iloo.

Kysyttäessä haastateltavien kokemuksista lukemisesta lapsuudessa nousee vastauksissa esiin muun muassa oma-aloitteinen kiinnostus lukemista kohtaan, mutta myös yhteiset satuhetket vanhempien kanssa. Lisäksi eri sijaishuoltopaikoissa lukemiseen on kannustettu esimerkiksi tekemällä yhteisiä retkiä kirjastoon. Vastauksissa nousee esiin myös isovanhempien rooli; vaikutteita on saatu, kun kylässä käydessä on kerrottu kirjoista ja kehoitettu lukemaan. Kaksi haastateltavaa kertoo myös oppineensa lukemaan varhain ennen kouluikää. Vapaa-ajan lukeminen ei ole kuitenkaan ollut kaikilla haastateltavilla yhtä suuressa roolissa, ja yhden haastateltavan kohdalla lukeminen on rajoittunut ainoastaan koulukirjoihin.

No mä oon ite ollu silleen kiinnostunu lukemisesta, et mä oon ite lukenu tosi paljon niiku aina lapsesta saakka... kyllä meillä siellä [sijaishuoltopaikassa] vietiin vaikka kirjastoon ja sillä tavalla kannustettiin siihen, että ei meille luettu varsinaisesti mutta silleen kannustettiin siihen omatoimiseen lukemiseen.

No siis on [luettu kasvuympäristössä], ku mä oon oppinu lukee jo alle kouluikäsenä...niin mun sijaisisä varsinki tai meillä on aina lapsuudessa niinku luettu paljon kirjoja et muistan satukirjoja, äänisä tuja...meil on ollu paljon niinku lastenkirjoja.

Mun isoäiti on...kannustanut ja kehottanut [lukemaan] ja kertonut kirjoista ja niitä luenut... et hän on tota sitte... aina ku on siellä käynyt niin on saanut sellasia vaikutteita.

No, biologiset vanhemmat on aina, ku niitten kanssa on ollu, ni luettu hirveesti satuja, ja aina on niinku iltasatuja luettu ja niinku ihan pienestä asti on kerrottu mulle, että on luettu niitä satuja.

No ainoastaan mitä mä oon luku ni koulukirjoja...Että ei oo kiinnostanukaan [vapaa-ajan lukeminen]. Koulukirjoissa on ihan tarpeeksi.

Haastateltavien ystäväpiireissä koulutus on saanut erilaisia merkityksiä. Joissain kaveriporukoissa opiskelua on arvostettu ja koulutuksesta keskusteltu yhdessä. Toisissa porukoissa koulutuksesta ei ollut puhuttu juuri lainkaan, ja koulutuksen merkitys on ollut neutraali. Yleinen kokemus haastateltavien keskuudessa oli, että kaveriporukoissa koulutusta saatettiin pohtia yhdessä koulutuksen eri nivelvaiheissa, esimerkiksi siirryttäessä peruskoulusta toiselle asteelle tai toiselta asteelta jatko-opintoihin, mutta muuten koulutuksen merkitys ei korostunut. Yksi haastateltava toi myös esille, että useat kaverit lastensuojelulaitoksesta olivat saaneet lapsia nuorella iällä.

Että vertaa siihen ketä on ollu siellä samassa laitoksessa...että kyllä se koulutustaso jää vähän heikoksi, että siinä mä huomaan myös semmosen, että aika monella on lapsia tosi nuorella iällä, että tavallaan että tosi moni tekee lapsia ku ne pääsee pois.

Mun kaveriporukat on aina ollu semmosii niiku et oon hakeutunu niiku samantyyliisiin porukoihin mitä ite on et kaikkii on kyl kiinnostanu se opiskelu... valtaosa mun niiku ystäivistä on niiku korkeakoulussa...ja se koulutus kyl nähään tärkeenä.

Joo, kyllä sitä paljon oli silloin peruskoulussa ja silloin tietysti mietittiin, että haetaan kaikki samaan kouluun, mutta sitten rupes niinku tajuamaan, että kaikilla ne omat mielenkiinnon kohteet ja tällä lailla. Että kaikki on sit lähteny opiskelemaan ihan eri aloja mitä on tykänny...Jos ajattelee kaveripiiriä ni noin puolet on korkeakoulussa.

9.3 Opiskeluun saatu tuki

Haastateltavilta kysyttiin, ovatko he saaneet tukea ja kannustusta opiskeluun sekä kuka näitä on mahdollisesti antanut. Sijaisperheessä asuneet nuoret kertoivat saaneensa tukea koulunkäyntiin sijaisvanhemmiltaan, mikä tarkoitti muun muassa läksyjen teossa auttamista. Nuoret olivat lisäksi saaneet sijaisvanhemmiltaan kannustusta korkeakouluun hakeutumiseen. Nuoria ei kuitenkaan painostettu korkeakouluun hakeutumiseen, vaan vastausten perusteella hakeutuminen korkeakouluun lähti nuoren omasta kiinnos-

tuksesta ja aktiivisuudesta, joita sijaisvanhemmat tukivat. Lastensuojelulaitoksissa asuneiden nuorten vastauksissa saadun tuen määrä vaihteli laitoksesta riippuen. Kaksi laitoshoidossa ollutta nuorta mainitsivat, että hyvistä arvosanoista palkittiin jollakin pienellä palkinnolla, kuten makeisilla. Nuoret kokivat, että palkinnot toimivat motivaationa saada hyviä arvosanoja, mutta myös aikuisilta saatu huomio palkitsemisen yhteydessä oli nuorille tärkeää.

On tehty koulutehtäviä yhdessä. Sitten sijaisperheessä on ollut tosi tiukat rajat et ei vaikka mennä koulun jälkeen johonki vaan tullaan kotiin ja tehdään ne läksyt ja sen jälkeen sitte voi huvitella, että sillä tavalla on luotu sellasta ilmapiiriä et ne asiat on tärkeysjärjestyksessä ja se koulu pitää hoitaa.

Sijaisvanhemmilta tullu semmonen tsemppaus. Että kyllä mä joskus sinne [korkeakouluun] pääsen ja kannustivat sillä lailla että.

No, sijaisvanhemmat että peruskoulussa ku ei se ite koulunkäynti kiinnostanu ni ne sitte katso, että mä myös pysyn siellä koulussa ja menen sinne, eikä mee ihan hukkaan se peruskoulu aika kuitenkaan. Ne sillä lailla tuki siinä, että katsovat että hommat tulee tehtyä.

No varmaan vielä niinku alemmilla luokilla mun sijaisisä on tukenu varmaan kaikista eniten, että hän autto koulutehtävissä ja läksyissä... kyllä meiän porukat niinku molemmat kannusti mut iskä mä muistan et se on ollu enemmän läksyapuna ja tarkistanu läksyjä ja auttanu kokeisiin lukemisessa ja muussa.

Yhdellä haastateltavista sosiaalityöntekijä oli ollut se henkilö, jolta oli saanut konkreettisia neuvoja sekä kannustusta koulunkäyntiin ja opiskeluun. Muilla haastateltavilla sosiaalityöntekijän rooli koulunkäyntiin liittyen oli ollut etäinen tai puuttunut kokonaan. Vastauksissa tuli esille myös, että opinto-ohjaaja oli jäänyt etäiseksi suurimmalle osalle haastateltavista. Yksi haastateltava kertoi saaneensa neuvoja ammatinvalintapsykologilta. Useimmat haastateltavista olisivat kaivanneet enemmän tukea opiskeluun. Vastauksissa korostui toive siitä, että joku olisi yhdessä pohtinut nuoren kanssa nuoren vahvuuksia ja mielenkiinnon kohteita. Osa nuorista kuitenkin kertoi, että korkeakouluun haikautuminen oli ollut kokonaan oman tiedonhaun ja aktiivisuuden varassa.

Mut kyl mä niiku mun sosiaalityöntekijältä oon saanu vinkkejä niiku konkreettisesti siihen että, et mitä valintoja vois tehdä tai mitä polkuja pitkin niiku pääsee eri paikkoihin.

Mutta laitoksessa en oo niinku saanu [tukea], että mitä ois ehkä toivonu ni just semmosta, että omien vahvuuksien ja mielenkiintojen mukaan ni lähtee sitä koulutusta miettii. Että siihen tarvis kyllä tsemppausta ja kannustusta.

9.4 Itseohjautuvuus

Vaikka haastattelurungossa ei ollut suoraan itseohjautuvuuteen liittyviä kysymyksiä, nousi se vastauksissa esiin kaikkien haastatteluiden aikana. Haastateltavat muun muassa kuvailevat olleensa aina itseorientoituneita ja omatoimisia koulunkäynnin suhteen, joka on helpottanut koulussa pärjäämistä ilman ulkopuolista apua. Lisäksi halu opiskella itseään varten on edesauttanut pärjäämistä. Itseohjautuvuus on näkynyt myös korkeakouluihin hakiessa; kukaan ulkopuolinen ei välttämättä ole puuttunut tai auttanut hakuvaiheessa, vaan haastateltava on itsenäisesti etsinyt hakuohjeita ja pääsykokeisiin lukuohjeita netistä.

Et koko elämässä ni itse sitä on pitäny kaikki tehdä ja etsiä tietoja tosi itsenäisesti niinku selvitä ja se ehkä on tähän ajanu niinku kouluttautumaan ja muutenki että saa oman elämän hallintaan ja sellanen mä oon niinku tänäki päivänä, että selvitän kaiken itse ja selvitän muidenki asiat ja... mutta tota ehkä se juontaa sitte juurensa sieltä, että sitä on tehny vähän aina...

Esimerkiks mä oon hakenu [korkeakouluun]...ni ei siihen kukaan oo puuttunu tavallaa mitenkää enkä mä saanu kauheesti neuvojakaan siihen et ihan itsenäisesti netistä googlailin kaikkia hakuohjeita ja pääsykokeisiin lukuohjeita ja muita sitte sillon...

Et mä oon ollu aina niin tosi silleen itseorientoitunut siihen koulunkäyntiin ja, et mul on sen takii ollu silleen helpompi et vaikka kukaan ei olis auttanutu mua ni mä oon ite ollu orientoitunu siihen.

Oma-aloitteisuudesta koettiin ollen paljon apua, esimerkiksi asioista selvää ottamisen ja järjestyksen ylläpitämisen kannalta. Vastauksissa nousee kuitenkin esiin myös kokemus siitä, että elämässä on täytynyt pärjätä itsenäisesti, etsiä itse tietoa ja selvitä. Koulunkäynnin lisäksi haastateltavien itseohjautuvuus on näkynyt jälkihuollon aikana, esimerkiksi niin, että on itse ilmoitellut itsestään sosiaalityöntekijälle. Oman aktiivisuuden koettiin edesauttavan avun saamista.

Kyllä mä koen et siit [aloitteellisuudesta] on ollu paljon apua et se tulee multa luonnostaan ja mä oon kiinnostunu ja mä selvitän ja niinku pidän kaiken järjestyksessä ja sillä tavalla.

Mutta jos ite en ois ollu aktiivinen niinku aina välillä sinne [jälkihuoltoon] ilmoittelemaan itestäni ni sitte ei ois varmaan mitään ees kuulunut.

Jos se nuori on ite kiinnostunu ja tälle ni kyllähän se edesauttaa sitä [avun saamista].

9.5 Lastensuojelun palvelut ja niiden kehittäminen

Sijaishuollon muoto ja kesto olivat vaihdelleet haastateltavien kesken. Osa haastateltavista oli asunut perhehoidossa ja osa laitoshoidossa. Kahdella haastateltavista oli sijaishuollon aikana ollut pitkään sama sosiaalityöntekijä, joilta haastateltavat kokivat saaneensa apua ja tukea. Muilla haastateltavilla oma sosiaalityöntekijä oli vaihtunut usein.

Haastateltavilta kysyttiin, minkälaista tukea he ovat saaneet jälkihuollosta. Kaikkien vastauksissa korostui taloudellinen tuki, jota olivat saaneet. Haastateltavat saivat taloudellista tukea muun muassa itsenäistymiseen ja omilleen muuttoon sekä koulutukseen liittyviin asioihin, kuten opiskelutarvikkeisiin. Haastateltavat pitivät erityisen hyvänä sitä, ettei heidän ollut tarvinnut nostaa opintolainaa, vaan he olivat saaneet sen sijaan toimeentulotukea. Useampi haastateltavista koki, ettei saanut taloudellisen tuen lisäksi muuta tukea. Eräs haastateltavista kuitenkin pohti, että jälkihuollosta saatu taloudellinen tuki oli edesauttanut koulutukseen hakeutumisessa, sillä se helpotti päätöstä ja lisäsi uskallusta lähteä opiskelemaan. Kaksi haastateltavista mainitsi keskustelleensa jälkihuollon sosiaalityöntekijän kanssa opiskeluun liittyvistä asioista. Toinen heistä kertoi saaneensa konkreettisia neuvoja opintoihin liittyen.

No, se [jälkihuolto] oli oikeestaan vaan rahallista tukee, että ei muuta...että en kyllä saanu mittään vinkkejä mun mielestä koulutukseen.

Kyl se taloudellinen tuki [on edesauttanut]...et kyl se ainaki helpotti sitä päätöstä et uskalsi lähtee tavallaan opiskeleen.

Se jälkihuolto ni tavallaan just ehkä isoin apu oli et sai taloudellista tukea just lukiokirjoihin, saattaa olla monelle perheelle semmonen, että ei oo varaa ostaa ja sit ite sai ne ilmasiks jälkihuollon kautta, että semmonen rahallinen panostus on ollu kyllä sillee.

Mä oon saanu käytännössä pelkkää taloudellista tukee mikä oli tietenki merkityksellistä siinä kohtaa eli siinä kohtaa ku mä itsenäistyin ni itsenäistymisvarojen avulla hankittiin mulle huonekaluja sinne mun ensimmäiseen asuntoon.

Se isoin etu oli tietenki siis se, että mä pystyin opintojen aikana nostamaan toimeentulotukee mut mun ei tarvinnu ottaa opintolainaa mikä tota oli tosi hyvä.

Lastensuojelun kehittämisessä haastateltavien vastauksissa korostui erityisesti resurssit, joiden puute aiheuttaa sen, ettei sosiaalityöntekijöillä ole riittävästi aikaa kohdata lapsia ja nuoria. Lisäksi haastateltavat toivat esiin, että resurssien puutteesta johtuen tuki

kohdistuu ainoastaan niille perheille, jotka eniten apua tarvitsevat. Haastateltavat olisivat kaivanneet sitä, että sijais- ja jälkihuollossa etsittäisiin yhdessä nuoren kanssa nuoren vahvuuksia ja mielenkiinnon kohteita sekä oltaisiin tukena käytännön asioissa, kuten erilaisten hakemusten lähettämässä ja tiedon etsimisessä. Haastateltavat toivoivat, että ongelmien ja huolten lisäksi lastensuojelussa nähtäisiin hyvät asiat ja vahvistettaisiin niitä. Haastateltavat toivat esiin, että aikuisten tulisi uskoa lapsen ja nuoren unelmiin, vaikka ne aikuisten silmistä näyttäytyisivät vaikeilta saavuttaa. Aikuisten tehtävänä olisi tällöin yhdessä pohtia nuoren kanssa, että mitkä ovat ne keinot, joilla unelmat olisi mahdollista saavuttaa.

Ihan kauheesti ois kaikkee kehitettävää niiku moneen eri alueeseen mut varmasti se työvoimapula siinä niinku kiteyttää sen kaiken, että jos ei sosiaalityöntekijöillä oo aikaa ni he nimenomaa sitte sammuttaa niitä tulipaloja ja ne perheet, joissa menee ihan ok tai joista ei kuulu mitään ni jää vähän sinne taka-alalle, et jos heil ois enemmän sitä resursseja ni pystyis varmasti kyselee enemmän, enemmän olee siinä läsnä ja kyselee sellasistaki, niiku siitä koulunkäynnistäki.

No onhan siis ainahan niis on kehitettävää, mä sanoisin et merkittävin tekijä on varmasti niinku ne resurssit mitä lastensuojelun palveluissa on hyvin rajallisesti...että sil on niiku hirvee merkitys et se sosiaalityöntekijä et sil on niiku aika kohdata ja niinku kuunnella sitä lasta ja koska se saattaa olla niiku oikeesti ainoa turvallinen aikuinen koko sen lapsen niiku elämäs.

Mutta ehkä just siihenki [avun saamiseen] vaikuttaa just se, että resurssit, että onko niinku tavallaan tarpeeksi niinku auttajia, et jos niitä ei oo ni se avun saanti on niinku hankalaa, että niinku siirretään sitä vastuuta...siinä ehkä semmonen pompottelun vähentäminen ja tavallaan ne ammattilaiset voi liikkua, että nuoren ei tarvis pakata kamoja, aina seuraava mesta, ja ei et sä sopeudu tänne.

No ehkä enemmän pitäis olla mielenkiintoo nuorten koulunkäyntiä kohtaan. Että on myös kuullu semmosta, että on niinku, ollaan joku nuori kotiuttamassa jostain, ja sitten ei olla mitään puhuttu siitä koulunkäynnistä, mikä taas on ihan niinku semmosta nuorten arkipäivää, mitä niinku päivittäin tehään ja tosi tärkeessä osassa kuitenkin koulu ja opiskelu on nuorten elämässä.

Mä aattelen, että nuoriin pitäis uskoa niinku paljon enemmän...et noille nuorille enemmänki rakennettais semmost, etittäis niitä niitten kiinnostuksen kohteita ja niitä asioita, joissa ne on niinku hyviä, lähettäis sen kautta kannustamaan niinku eteenpäin.

10 Johtopäätökset

Opinnäytetyömme aiheena oli sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten ja nuorten aikuisten hakeutuminen korkeakoulutukseen sekä alan valinta. Aihetta oli tärkeä tutkia, koska aiempien tutkimusten mukaan sijaishuollosta itsenäistyneillä nuorilla koulutustaso jää muita nuoria matalammaksi (ks. esim. Heino & Johnson 2010; Kääriälä ym. 2019). Kohderyhmänä olivat sijaishuollosta itsenäistyneet 20–30-vuotiaat korkeakoulussa opiskelevat tai jo valmistuneet nuoret ja nuoret aikuiset. Tarkoituksena oli selvittää, mitkä tekijät edesauttoivat nuoria ja nuoria aikuisia hakeutumaan korkeakoulutukseen ja voisiko näitä tekijöitä mahdollisesti soveltaa muihin sijoitettuina oleviin nuoriin lastensuojelun kehittämistyössä. Toiseksi halusimme selvittää, millä perusteilla nuoret ja nuoret aikuiset olivat valinneet opiskeltavan alan.

Aineisto koostui viidestä haastattelusta, ja aineiston analyysimenetelmänä käytettiin laadullista sisällönanalyysia. Haastateltavista kolme opiskeli parhaillaan korkeakoulussa ja kaksi oli valmistunut korkeakoulusta. Johtopäätösten tekemiseksi pyrimme löytämään aineistosta yhtäläisyyksiä (ja eroavaisuuksia) haastateltavien kokemusten ja kertomusten välillä. Aineiston analyysin perusteella haastateltavien vastauksissa on nähtävissä useita yhtäläisyyksiä eri teemojen alla. Seuraavaksi esittelemme johtopäätöksinä niitä tekijöitä, jotka ovat edesauttaneet haastateltujen nuorten ja nuorten aikuisten hakeutumista korkeakouluun.

Haastateltavat olivat saaneet tukea koulunkäyntiin ja korkeakoulutukseen hakeutumiseen joltakin lähipiirin aikuiselta, kuten sijaisvanhemmilta, isovanhemmilta tai lastensuojelulaitoksen työntekijältä. Tämä osoittaa, että turvallisen aikuisen kannustus ja läsnäolo ovat olleet tärkeässä roolissa nuoren koulutuspolulla. Vastausten perusteella nuorille korkeakoulutukseen hakeutuminen oli näyttäytynyt selvältä viimeistään toiselta asteelta lähtien. Aiemmassa tutkimuksessa kotiin luodun kannustavan oppimisen ilmapiirin on todettu edesauttavan nuoren koulutuksellisia saavutuksia (Kallio ym. 2016). Haastattelemamme nuoret olivat omaksuneet koulutukseen liittyviä asenteita heille tärkeiltä aikuisilta ja lähiympäristöstä, ja voidaan olettaa, että koulutuksen ympärille luotu kannustava ilmapiiri on edesauttanut haastateltavia korkeakoulutukseen hakeutumisessa.

Haastateltavien sijaisvanhemmista kahdella oli korkeakoulututkinto, kun taas biologista vanhemmista kenelläkään ei ollut korkeakoulutusta. Haastateltavien keskuudessa yleinen kokemus oli, että ilmapiiri koulutuksen ympärillä oli kannustava, mutta koulutuk-

sesta tai sen merkityksestä ei keskusteltu kotona tai sijaishuoltopaikassa sen enempää. Havainto on yhtenäinen Rytkösen (2015) tutkimuksen kanssa, jonka mukaan ne, joiden vanhemmilla ei ole korkeakoulututkintoa, ei myöskään ole koulutukseen liittyvää strategista tietoa, ja näin ollen saavat koulutusvalinnoilleen vähemmän ohjausta (ks. myös Kallio ym. 2016; Vauhkonen ym. 2017). Yksi haastateltavistamme, jonka sijaisvanhempi oli korkeakoulutettu, kertoi saaneensa ohjausta ja konkreettisia neuvoja korkeakouluun hakeutumisesta. Tämä havainto osoittaa, että korkeakoulutulla sijaisvanhemmalla on ollut strategista tietoa, jota hän on siirtänyt eteenpäin haastateltavalle. Myös yhden haastateltavan korkeakoulutetut isovanhemmat ja heidän merkityksensä korkeakoulutukseen hakeutumisen kannalta nousi vastauksessa esiin. Rytkösen (2015) tutkimuksen tulokset osoittavat, että vanhempien taustalla on vaikutusta heidän kykyynsä auttaa tai opastaa lapsiaan kouluasioissa. Haastattelemistamme nuorista ja nuorista aikuisista vain harva oli saanut koulutukseen liittyviä neuvoja kotona tai sijaishuoltopaikassa. Tämä voisi olla seurausta siitä, että kaikkien haastateltavien sijaisvanhemmista vain kahdella oli korkeakoulututkinto ja biologisista vanhemmista kukaan ei ollut korkeakoulutettu. Havainto korostaakin strategisen tiedon merkitystä. Aiemmassa tutkimuksessa (Heino & Johnson 2010: 280–282) on havaittu, että perhehoitoon sijoitetut opiskelivat laitoshoidon sijoitettuja pidemmälle. Pohdimme, voisiko tämä selittää perhehoitoon sijoitettuina olleiden enemmistöä haastateltavistamme, vaikka emme tässä opinnäytetyössä voi vetää johtopäätöksiä näiden ryhmien välillä.

Haastateltavien kokemukset lukemisesta lapsuudessa pitivät sisällään muun muassa kiinnostuksen kirjoja ja lukemista kohtaan, yhteisiä retkiä kirjastoon sekä satuhetkiä vanhempien kanssa. Lukuun ottamatta yhtä haastateltavaa, oli kaikkien muiden haastateltavien kohdalla vapaa-ajan lukeminen huomattavassa roolissa heidän lapsuudessaan. Varhaisen kirjoille ja lukemiselle altistamisen on todettu edistävän kognitiivisia kykyjä pitkällä aikavälillä (Sikora ym. 2019: 14). Runsas lukeminen lapsuudessa on mahdollisesti yksi niistä tekijöistä, joka on edesauttanut haastattelemiämme nuoria ja nuoria aikuisia pärjäämään koulussa hyvin ja hakeutumaan korkea-asteelle.

Haastateltavien ystäväpiireissä koulutuksesta on keskusteltu eri tavoin. Osa haastateltavista kertoi oman ystäväpiirinsä jäsenten olevan hyvin koulutusorientoituneita ja jakavan yhteisen näkemyksen, jossa korkea koulutustaso pidetään tavoiteltavana ja arvostettavana, kun taas osan kaveripiireissä koulutuksesta on puhuttu vain niukasti siirtäessä koulutusasteelta toiselle. Eräs lastensuojelulaitoksessa asunut haastateltava toi esiin, kuinka monet lastensuojelulaitoksesta itsenäistyneet kaverit olivat saaneet lapsia nuorella iällä, mikä onkin tyypillisempää sijoitettuina olleilla nuorilla myös

aiemman tutkimuksen mukaan (ks. Kääriälä ym. 2019). Koulutuksen merkityksestä ystäväpiireissä ja haastateltavien korkeakoulutukseen hakeutumisen välillä ei löytynyt suoraa yhteyttä.

Itseohjautuvuus on teema, joka nousi kaikissa haastatteluissa esiin, vaikka siitä ei ollut suoraa kysymystä haastattelurungossa. Haastateltavat luonnehtivat itseään itseohjautuvaksi sekä oma-aloitteiseksi selvittämään asioita. Esimerkiksi korkeakouluun hakuprosessista oli etsitty itsenäisesti tietoa. Haastateltavat kokivat itseohjautuvuuden auttaneen heitä eteenpäin elämässä. Havainto itseohjautuvuuden korostumisesta, yhdistävänä tekijänä haastateltavien kesken, osoittaa sen olevan yksi niistä tekijöistä, joka on mahdollisesti edesauttanut korkeakouluun hakeutumista ja pääsyä.

Haastateltavat suorittivat parhaillaan tai olivat suorittaneet tutkintoja eri aloilta. Nuoret ja nuoret aikuiset kokivat korkeakoulutuksesta olevan paljon hyötyä oman elämän ja tulevaisuuden sekä uran kannalta. Vastauksissa tuli esiin toiveet saada vaativia ja monipuolisia työtehtäviä korkeakoulutuksen myötä. Lisäksi korkeakoulutuksen nähtiin tuovan hallinnan tunteen omasta elämästä vastapainona lapsuuden epävakaille olosuhteille. Alan valintaa haastateltavat peilasivat myös omien kokemustensa ja lastensuojeluasiakkuuden kautta. Haastateltavat kertoivat halustaan auttaa muita ja jakaa oikeudenmukaisuutta. Yhteiskunnalliset asiat koettiin tärkeinä, ja osa haastateltavista sanoi kokevansa yhteiskunnallista vastuuta muista ihmisistä. Haastateltavien puheissa nousi esille kiinnostus lastensuojelussa työskentelyyn. Tekemämme havainnot liittyen haastateltavien auttamisen haluun ja omiin kokemuksiin, ovat yhdenmukaisia Pinkneyn ja Walkerin (2020) tekemän tutkimuksen kanssa. Vastataksemme toiseen tutkimuskysymykseen alanvalintaan liittyen, voidaan aineiston perusteella todeta, että haastateltavat ovat tehneet tietoisien valinnan hakeutuessaan tietyn alan opintoihin.

Kysyttäessä lastensuojelun kehittämiskohteista kaikkien haastateltavien vastauksissa toistuivat resurssit, joita lastensuojelun sijais- ja jälkihuoltoon tulisi lisätä. Haastateltavat toivoivat sosiaalityöntekijöille lisää aikaa kohdata nuoret, jotta nuori voisi yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa pohtia omia vahvuuksiaan sekä saada apua käytännön asioihin. Vastauksissa jälkihuollosta saatuun tukeen liittyen korostui taloudellisen tuen merkitys, mutta tuki muilla elämän osa-alueilla oli jäänyt vähäiseksi. Haastateltavat toivoivat aikuisilta luottamusta nuoriin ja tukemista nuorten unelmien saavuttamisessa. Vastaukset osoittavat tarpeen lisätä lastensuojelun resursseja, mutta myös kiinnittää huomiota etenkin jälkihuollon sisällölliseen kehittämiseen; voisiko nuorten tilanteita pyrkiä tarkastelemaan kokonaisvaltaisemmin ja keskittämään huomiota enemmän myös koulutukselliseen näkökulmaan.

11 Pohdinta

Ajatuksemme opinnäytetyön aiheesta lähti omasta kiinnostuksestamme lastensuojelun kenttää kohtaan. Olimme tehneet harjoittelumme lastensuojelun avo- ja sijaishuollossa, ja halusimme syventyä lastensuojelun tematiikkaan vielä enemmän tämän opinnäytetyön myötä. Koemme, että käytännön kokemus lastensuojelun työkentältä toi näkökulmaa aiheeseen, jota pidämme tärkeänä. Lähestyimme tammikuussa 2021 sähköpostilla yhteyshenkilöömme Pesäpuu ry:stä, ja saimme useita ehdotuksia opinnäytetyön aiheeksi. Onneksemme löysimme työelämäkumppanin vaivattomasti, ja yhteistyö lähti mutkattomasti käyntiin. Lopullinen aihe muodostui, kun yhdistimme omat kiinnostuksen kohteemme Pesäpuu ry:n osoittamaan tarpeeseen tutkia sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten koulutuspolkuja.

Aineiston hankinnan toteutimme haastattelemalla kesäkuussa 2021 viittä sijaishuollosta itsenäistynyttä nuorta ja nuorta aikuista. Alun perin suunnittelimme Pesäpuu ry:n yhteyshenkilöemme kanssa haastateltavien lukumääräksi 4–6. Saimme yhteensä kuusi yhteydenottoa, joista valikoitui viisi kohderyhmäämme sopivaa haastateltavaa. Aineiston hankinta sujui suunnitelmien mukaisesti.

Opinnäytetyön tulosten perusteella on mahdollista nostaa esille niitä tekijöitä, jotka ovat tukeneet haastattelemiamme nuoria ja nuoria aikuisia heidän koulutuspolullaan. Haastateltavat olivat saaneet tukea koulunkäyntiin ja omaksuneet koulutukseen liittyviä asenteita heille tärkeiltä aikuisilta ja lähiympäristöstä. Useimmat haastateltavista kokivat, että koulutukseen kannustettiin, mutta koulutuksen merkityksestä ei keskusteltu sen enempää kotona tai sijaishuoltopaikassa. Poikkeuksena olivat haastateltavat, jotka olivat saaneet konkreettisia neuvoja ja vahvaa kannustusta korkeakoulutetuilta sijaisvanhemmilta, tai jopa vaatimusta hakeutua korkeakoulutukseen isovanhemmilta. Yhtä lukuun ottamatta haastateltavia yhdisti runsas lukeminen lapsuudessa. Haastateltavat kertoivat lukeneensa paljon sekä yksin että yhdessä vanhempiensa kanssa, ja sijaishuoltopaikasta oli tehty retkiä kirjastoon. Kaikki haastateltavat luonnehtivat itseään itseohjautuvaksi ja kokivat itseohjautuvuuden auttaneen heitä eteenpäin elämässä. Haastateltavat suorittavat tai ovat suorittaneet tutkintoja eri aloilta. Haastateltavat peilasivat alanvalintaa muun muassa oman lastensuojelutaustan kautta ja kertoivat halustaan auttaa muita ihmisiä. Haastateltavat ovat siis tehneet tietoisin valinnan hakeutuessaan tietyn alan opintoihin. Lastensuojelun kehittämiseen liittyen kaikki haastateltavat toivoivat lastensuojeluun lisää resursseja, jotta nuori tulisi kohdatuksi ja saisi tarvitsemaansa apua.

Tätä opinnäytetyötä toteuttaessamme olemme noudattaneet ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019: 7–8). Haastattelulla oli oikeus vapaaehtoiseen osallistumiseen, mutta myös kieltäytymiseen tai keskeyttämiseen milloin tahansa. Haastateltavat saivat etukäteen tietoa tutkimuksen sisällöstä, henkilötietojen käsittelystä ja tutkimuksen käytännön toteutuksesta. Haastatteluiden aineistoa on säilytetty tietoturvallisesti Metropolia ammattikorkeakoulun verkkolevyllä, ja se hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Tutkimuslupa haettiin Pesäpuu ry:ltä, ja haastattelut käynnistyivät vasta tutkimusluvan saatuaamme.

Koska laadulliseen tutkimukseen on useita varsin erilaisia perinteitä, löytyy laadullisen tutkimuksen piiristä myös erilaisia käsityksiä tutkimuksen luotettavuuteen liittyvistä kysymyksistä. Totuutta ja objektiivisuutta laadullisessa tutkimuksessa tarkasteltaessa on syytä ottaa huomioon havaintojen luotettavuus ja niiden puolueettomuus, ja pohtia suodattuuiko haastateltavan kertomus tutkijan oman kehyksen läpi, ja mitkä tekijät mahdollisesti vaikuttavat siihen, mitä kuulemme tai havainnoimme. Tämän lisäksi tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida validiteetin ja reliabiliteetin kautta, eli onko tutkimuksessa tutkittu sitä, mitä on luvattu, ja ovatko tutkimustulokset toistettavia. Käsitteinä nämä ovat jossain määrin sovellettavissa myös laadulliseen tutkimuksen arviointiin, vaikka vastaavatkin ehkä enemmän määrällisen tutkimuksen tarpeita. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 134–136.)

Kun arvioidaan opinnäytetyömme validiteettia eli pätevyyttä, voidaan tarkastella esimerkiksi haastattelurunkoon laatimiamme kysymyksiä, ja pohtia vastasivatko ne riittävän hyvin tutkimuskysymyksiimme. Pyrimme laatimaan haastattelurungon niin, että saisimme sen avulla mahdollisimman kattavasti aineistoa, jotta pystyisimme vastaamaan kumpaankin tutkimuskysymykseemme. Ennen haastatteluita kävimme haastattelurungon kysymykset läpi yhteyshenkilömme kanssa Peräpuu ry:stä, ja tämän pohjalta päädyimme tekemään joitakin muokkauksia haastattelurunkoon, muun muassa karsimalla epätarkat kysymykset pois tai muokkaamalla niitä. Kysymysten ymmärrettävyys on yksi näkökulma validiteettia arvioidessa. Voidaan pohtia muun muassa sitä, että tulkitseeko eri haastateltavat kysymyksiä eri tavoin. Lisäksi olimme jakaneet haastatteluiden toteutuksen niin, että toinen meistä haastatteli kaksi kertaa ja toinen kolme. Vaikka pyrimmekin mahdollisimman neutraaliin haastattelutyylisiin, on molempien meidän opinnäytetyöntekijöiden tavassa haastatella luonnollisesti joitakin, esimerkiksi persoonallisuuden liittyviä eroja, jotka ovat mahdollisesti voineet vaikuttaa haastatteluihin. Puolistrukturoitu teemahaastattelu oli kuitenkin meidän tarpeeseemme sopiva, koska se mahdollisti joustavuutta kysymysten esittämisen kannalta. Lisäksi pystyimme esittämään tarkentavia kysymyksiä, ja täydentämään toisiamme haastattelun aikana.

Jälkeenpäin ajateltuna olemme tyytyväisiä haastatteluiden kulkuun, ja koemme, että onnistuimme keräämään aineistoa kattavasti eri haastatteluteemojen osalta. Haastatte- luissa tuli esiin myös sellaisia asioita, joiden ympärille emme etukäteen olleet muodos- taneet kysymyksiä. Yksi näistä oli itseohjautuvuus, joka nousi jokaisen haastateltavan vastauksissa esiin, vaikka siitä ei ollut suoraan kysymystä haastattelurungos- samme. Jälkikäteen pohdimme, olisiko esimerkiksi valmiit kysymykset tästä teemasta voineet lisätä aiheen syvällisempää pohdintaa haastateltavien osalta.

Reliabiliteettia eli luotettavuutta arvioitaessa voidaan tarkastella tutkimuksen johdonmu- kaisuutta ja laadullisen tutkimuksen kohdalla yleistettävyyttä. Tausta-ajatuksena yleis- tettävyyden näkökulmasta on se, että tutkittavan ilmiön pohjalta on mahdollista saada osviittaa muita vastaavanlaisia tapauksia varten. Yksittäistä tapausta riittävän perus- teellisesti tutkittaessa saadaan esille se, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä saattaisi toistua yleisemmänkin tason tarkastelussa. Yleistettävyyden yksi tärkeä kriteeri on tar- koituksenmukaisen aineiston kokoaminen, ja haastateltavia valitessa onkin hyvä hu- mioida, että heillä olisi suhteellisen yhtäläinen kokemusmaailma, kokemusta ja ensikä- den tietoa tutkittavasta aiheesta. (Saaranen & Kauppinen-Puusniekka 2006c.) Onnis- tuimme löytämään aiheesta kiinnostuneita haastateltavia, joilla kaikilla oli ensikäden kokemustietoa lastensuojelun sijaishuollossa elämisestä ja korkea-asteen opinnoista.

Tutkimuksen kohderyhmän koko ja edustavuus, aineiston keruun sekä tulosten käsitte- lyn huolellisuus ja virheettömyys ovat myös tärkeitä tekijöitä luotettavuutta tarkastelta- essa. Tämän opinnäytetyön tuloksia tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon, että opin- näytetyön otos piti sisällään ainoastaan viisi haastateltavaa, joten tuloksista ei välttä- mättä voida vetää suoria johtopäätöksiä, jotka olisivat sellaisenaan yleistettäviä laajem- paan kohderyhmään. Tuloksia tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon myös se, että kaikki haastateltavat olivat naisia, joka tekee otoksesta vahvasti sukupuolittuneen. Erään aiemman tutkimuksen mukaan huostassa olleet tytöt suorittivat perusasteen jäl- keisiä tutkintoja poikiin verrattuna enemmän (Heino & Johnson 2010: 280–282), joka voi osittain selittää myös meidän otoksemme sukupuolittuneisuutta, mutta kertoo myös jatkotutkimuksen tarpeesta. Lastensuojelutaustaisten nuorten miesten korkeakouluttau- tumista ja kouluttamattomuutta koskeva jatkotutkimus voisi tuoda aiheeseen uutta ja arvokasta näkökulmaa.

Ajallinen reliabelius tarkoittaa mittausten tai havaintojen pysyvyyttä eri aikoina, ja sitä voidaan arvioida luotettavuutta tarkasteltaessa. Laadullisen tutkimuksen näkökulmasta ongelmallista tässä arvioinnissa on kuitenkin se, että siinä ollaan harvoin tekemisissä muuttumattomien objektien kanssa. (Saaranen & Kauppinen-Puusniekka 2006c.)

Tässä opinnäytetyössä haastateltavat olivat aikuisia, joiden kokemukset sijaishuollosta ovat vuosien takaa. Tämä tarkoittaa sitä, ettei meillä ole ajantasaista kokemustietoa siitä, miten asiat ovat tällä hetkellä lastensuojelulaitoksissa, ja miten sijaishuollossa asuvia tai sieltä itsenäistyviä nuoria tuetaan koulutuksen suhteen. Ajallista reliaaabeliutta pyrimme lisäämään korkeakoulutukseen liittyvien tietojen ja kokemusten osalta etsimällä haastateltavia, jotka opiskelevat parhaillaan tai ovat valmistuneet korkeakoulusta vuonna 2015 tai sen jälkeen. Vaikka ikärajaksemme piti sisällään 20–30-vuotiaat, olivat kaikki haastateltavat kuitenkin aloittaneet korkeakouluopinnot nuorella iällä, noin 20–22-vuotiaana. Jatkotutkimus, joka pitäisi sisällään myös myöhemmin korkeakouluopinnoissa aloittaneita, voisi mahdollisesti tuoda aiheeseen uutta näkökulmaa.

Korkea-asteelle pääseminen edellyttää toisen asteen tutkinnon suorittamista, joka on ollut vapaaehtoista kohderyhmämme nuorille ja nuorille aikuisille. Vuonna 2021 on kuitenkin astunut voimaan laajennettu oppivelvollisuus (Opetus- ja kulttuuriministeriö b), joka koskee toisen asteen suorittamista ja loppuu 18-vuotiaana. Tulevaisuudessa nähdään millä tavoin laajennettu oppivelvollisuus vaikuttaa nuorten koulutus- ja elämänpolkuihin. Etenkin sijoitettuna olleiden nuorten osalta, jotka päätyvät muita harvemmin koulutuksen piiriin (ks. esim. Kääriälä ym. 2019), laajennetun oppivelvollisuuden vaikutuksia käsittelevä jatkotutkimus voisi tuoda arvokasta tietoa. Toinen lakimuutos, jonka vaikutukset esiintyvät vasta tulevaisuudessa, on jälkihuollon ikärajan nostaminen. Kaikilla haastateltavilla jälkihuolto oli loppunut 21-vuotiaana. Vuoden 2020 alusta lastensuojelulaki muuttui niin, että jälkihuollon ikärajaa nostettiin 25 ikävuoteen (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417).

Tämän opinnäytetyöprosessin aikana olemme perehtyneet laajasti lastensuojeluun ja nuorista tehtyyn tutkimukseen. Olemme saaneet lisää ymmärrystä eriarvoisuudesta ja ylisukupolisesta huono-osaisuudesta. Lastensuojelun sijais- ja jälkihuollon palveluilla voidaan vaikuttaa näihin kehityskulkuihin. Laadukkaat lastensuojelun palvelut vaativat resursseja, jotta sijais- ja jälkihuollossa työskentelevillä ammattilaisilla on aikaa kohdata nuoret dialogisesti ja rakentaa luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta. Näkemyksemme mukaan koulun ja lastensuojelun välistä yhteistyötä olisi hyvä kehittää tiiviimmäksi ja kiinnittää huomiota erityisesti koulutuksen nivelvaiheisiin, jotta myös sijaishuollosta itsenäistyneillä nuorilla olisi paremmat edellytykset hakeutua jatko-opintoihin.

Lähteet

Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi 2015. Nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamiset. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (toim.): Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusseura. 41–148.

Cameron, Claire & Hollingworth, Katie & Schoon, Ingrid & van Santen, Eric & Schröer, Wolfgang & Ristikari, Tiina & Heino, Tarja & Pekkarinen, Elina 2018. Care leavers in early adulthood: How do they fare in Britain, Finland and Germany? *Children and Youth Services Review* 87 (2018) 163–172.

Forsell, Martta & Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla 2020. Lastensuojelu 2019. Lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Tilastoraportti 28/2020. 1.7.2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 22.2.2021.

Harkko, Jaakko & Lehikoinen, Tuula & Lehto, Sarita & Ala-Kauhaluoma, Mika 2016. Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 144. 2016. 55–79. <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/170035/Tutkimuksia144.pdf>>. Viitattu 21.4.2021.

Heino, Tarja 2013. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 84–107.

Heino, Tarja & Johnson, Marianne 2010. Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (toim.): Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. 266–293.

Heino, Tarja & Säkkinen, Salla 2011. Mitä näkyy lastensuojelun ikkunasta? Teoksessa Moring, Juha & Martins, Anne & Partanen, Airi & Bergman, Viveca & Nordling, Esa & Nevalainen, Veijo (toim.): Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Toimeenpanosta käytäntöön 2010. Raportti 6/2011. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 30–41. <<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80007/d5f4cb21-cc45-4398-9679-8207945705d7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. Viitattu 2.4.2021.

Hiitola, Johanna 2008. Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla –hanke. Työpaperieita 21/2008. Helsinki: Stakes.

Ilmakunnas, Ilari & Kauppinen, Timo M. & Kestilä Laura 2015. Sosioekonomisten syrjäytymisriskien kasautuminen vuonna 1977 syntyneillä nuorilla aikuisilla. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015):3. 247–262. <<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126270/ilmakunnas.pdf?sequence=7>>. Viitattu 23.2.2021.

Jokinen, Arja. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietöarkisto. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-nakokulmat/>>. Viitattu 21.3.2021.

Kainulainen, Sakari 2006. Huono-osaisuuden kasautuminen ja pitkittyminen Suomessa 1970–2000. Yhteiskuntapolitiikka 71 (2006): 4. <<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101039/064kainulainen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. Viitattu 29.3.2021.

Kallio, Johanna M. & Kauppinen, Timo M. & Erola, Jani 2016. Cumulative Socioeconomic Disadvantage and Secondary Education in Finland. European sociological review 32 (2016).

Kivinen, Osmo & Hedman, Juha & Kaipainen, Päivi 2012. Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):5.<<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/103027/kivinen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. Viitattu 29.3.2021.

Koivusilta, Leena 2020. Vanhempien huono-osaisuuden yhteydet lasten ja nuorten tulevaisuuden voimavaroihin ja ajatuksiin tulevaisuudesta. Teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.): Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino. 143–198.

Kääriälä, Antti & Haapakorva, Pasi & Pekkarinen, Elina & Sund, Reijo 2019. From care to education and work? Education and employment trajectories in early adulthood by children in out-of-home care. Child Abuse & Neglect 98 (2019) 104–144.

Lapsen oikeuksien sopimus. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Unicef. <<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>>. Viitattu 27.4.2021.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Annettu Helsingissä 13.4.2007. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki>>. Viitattu 24.3.2021.

Lastensuojelun käsikirja a. Mitä on lastensuojelu? Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>>. Viitattu 12.4.2021.

Lastensuojelun käsikirja b. Sijaishuolto. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>>. Viitattu 12.4.2021.

Lastensuojelun käsikirja c. Huostaanotto. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Päivitetty 23.6.2020. <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>>. Viitattu 12.4.2021.

Lindqvist, Marianne 2016. Jälkihuollon lainsäädäntö ja laatusuositukset. Teoksessa Pukkio, Saana & Hipp, Tiia (toim.): Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki. 48–58. <<https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf>>. Viitattu 25.2.2021.

Malm, Karla (2018). Itsenäistynyt nuori, vahvistuva toimija – tukea täysi-ikäisyyden kynnyksellä. Nuorisotutkimusverkosto. Verkkojulkaisu 133. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/itsenaistynva_nuori_vahvistuva_toimija_web.pdf>. Viitattu 23.2.2021

Mikkonen, Susanna & Korhonen, Vesa 2018. Työläistäustaiset yliopisto-opiskelijat ja koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018:4. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160472/okm04.pdf?sequence=4&isAllowed=y>>. Viitattu 22.4.2021.

Myllyniemi, Sami & Kiilakoski, Tomi 2018. Nuorten koulutuspolut. Teoksessa Pekkari, Elina & Myllyniemi, Sami (toim.): Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Valtion nuorisoneuvosto. 21–53. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf>. Viitattu 15.2.2021

Myrskylä, Pekka 2009. Koulutus periytyy edelleen. Tilastokeskus. Päivitetty 16.3.2009. <https://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_002.html?s=0>. Viitattu 4.5.2021.

Nuorisolaki 1285/2016. Annettu Helsingissä 21.12.2016. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>>. Viitattu 25.5.2021.

Nurmiranta, Hanna & Leppämäki, Päivi & Horppu, Sari 2009. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. 4., muuttamaton painos. Helsinki: Kirjapaja.

Opetus- ja kulttuuriministeriö a. Koulutusjärjestelmä. <<https://minedu.fi/koulutusjarjestelma>>. Viitattu 16.2.2021.

Opetus- ja kulttuuriministeriö b. Oppivelvollisuuden laajentaminen. <<https://minedu.fi/oppivelvollisuuden-laajentaminen>>. Viitattu 16.2.2021.

Opetus- ja kulttuuriministeriö c. Korkeakoulutus. <<https://minedu.fi/korkeakoulutus>>. Viitattu 16.2.2021.

Oppivelvollisuuslaki 1214/2020. Annettu Helsingissä 30.12.2020. <<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20201214>>. Viitattu 24.2.2021.

Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Rämö, Antti & Gissler, Mika 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 – tutkimusaineiston valossa. Raportti 52/2012. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuslaitos. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102984/THL_RAPO52_2012_web.pdf>. Viitattu 29.3.2021.

Perhehoitolaki 20.3.2015/263. Annettu Helsingissä 20.3.2015. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263>>. Viitattu 23.3.2021.

Pesäpuu ry a. Yhdistys. <<https://pesapuu.fi/pesapuu/yleista-pesapuusta/>>. Viitattu 16.5.2021.

Pesäpuu ry b. #Kiinniveti-esiselvityshanke. <<https://pesapuu.fi/toiminta/lapset-ja-nuoret-kehittajina/kiinniveti-esiselvityshanke/>>. Viitattu 29.7.2021.

Pinkney, Sharon & Walker, Gary 2020. 'It was me, but it was them that helped me': Exploring the issues for care experienced young people within higher education. Children and Youth Services Review 108 (2020). 1–9.

Pukkio, Saana & Hoikkala, Susanna 2016. Jälkihuolto kasvun ja itsenäistymisen tukena. Teoksessa Pukkio, Saana & Hipp, Tiia (toim.): Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki. 6–24. <<https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf>>. Viitattu 28.2.2021.

Ristikari, Tiina & Keski-Säntti, Markus & Sutela, Elina & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika 2018. Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Raportti 7/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137104/URN_ISBN_978-952-343-152-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 16.2.2021.

Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika 2016. Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. Raportti 9/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/suomi_nuorten_kasvuymparistona.pdf>. Viitattu 23.4.2021.

Rytkönen, Maria 2015. Laadullinen tarkastelu koulutuksen valikoituvuuteen – Kulttuurinen pääoma koulutuksen periytyvyyden mekanismina. Teoksessa Saari, Juhani & Aarnio, Leo & Rytkönen, Maria (toim.) Kolme näkökulmaa koulutuksen valikoituvuuteen. Helsinki 2015: Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus. 109–150. <<https://drive.google.com/file/d/0Bz1V9P-a-cT2VUJpeTNHQkluTUU/view>>. Viitattu 22.4.2021.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006a. Hyvä tutkimuskäytäntö. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_1_2.html>. Viitattu 25.3.2021.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006 b. Värien käyttö koodauksessa. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_2_2.html>. Viitattu 14.7.2021.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006c. Yleistäminen. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_2_3.html>. Viitattu 28.9.2021.

Saari, Juhani (2015) Koulutuksen valikoituvuus koulutuspolkujen nivelvaiheessa. Toimitettu teoksessa Kolme näkökulmaa koulutuksen valikoituvuuteen. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö 51/2015. 11–76. <<https://drive.google.com/file/d/0Bz1V9P-aCT2VUJpeTNHQkluTUU/view>>. Viitattu 24.3.2021.

Saari, Juho & Eskelinen, Niko & Björklund, Liisa 2020. Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Sikora, Joanna & Evans, M.D.R. & Kelley, Jonathan 2019. Scholarly culture: How books in adolescence enhance adult literacy, numeracy and technology skills in 31 societies. *Social Science Research* 77 (2019). 1–15. <<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0049089X18300607>>. Viitattu 29.8.2021.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Kuntainfo: Mitä tarkoittaa välitön vaara kiireellisen sijoituksen edellytyksenä? <<https://stm.fi/-/kuntainfo-mita-tarκοittaa-valiton-vaara-kiireellisen-sijoituksen-edellytyksena->>. Viitattu 12.4.2021.

Stein, Mike 2009. Young people leaving care. Teoksessa Schofield, Gillian & Simmonds, John (toim.): *The Child Placement Handbook. Research, policy and practice*. London: British Association for Adoption & Fostering (BAAF). 420–438.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Annettu Helsingissä 11.6.1999. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>>. Viitattu 15.3.2021.

Therborn, Göran 2014. Eriarvoisuus tappaa. Suomentanut Henttonen, Tatu. Tampere: Vastapaino.

Tietoaarkisto. Tunnisteellisuus ja anonymisointi. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistonhallinta/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi/>>. Viitattu 25.3.2021.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi 2009.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Helsinki 2019. <https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf>. Viitattu 25.3.2021.

Törrönen, Maritta & Munn-Giddings, Carol & Gavriel, Chrissie & O'Brien, Niamh & Byrne, Pennie 2018. Reciprocal emotional relationships. Experiences of stability of young adults leaving care. Helsinki: University of Helsinki. Publications of the Faculty of Social Sciences 75 (2018). 65–67. <<https://blogs.helsinki.fi/reciprocalencounters-youngadultsleavingcare/files/2018/09/Reciprocal-Emotional-Relationships-260918.pdf>>. Viitattu 10.2.2021.

Törrönen, Maritta & Vauhkonen, Teemu 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena - osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. SOS-Lapsikylä ry. Forssa Print 2012.

United Nations. Youth. <<https://www.un.org/en/global-issues/youth>>. Viitattu 20.2.2021.

Vauhkonen, Teemu & Kallio, Johanna & Erola, Jani 2017. Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 82 (2017): 5. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135433/YP1705_Vauhkonenym.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Viitattu 26.3.2021.

Vuori, Jaana a. Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Teoksessa Vuori, Jaana (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/>>. Viitattu 25.3.2021

Vuori, Jaana b. Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Vuori, Jaana (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>>. Viitattu 21.3.2021

Haastattelurunko

Taustatiedot / Nykyinen elämäntilanne

- Ikä
- Sukupuoli
- Opiskeletko vai mitä teet tällä hetkellä?
 - o Jos opiskelee -> Mitä alaa opiskelet?
 - o Jos on valmistunut -> milloin valmistuit?
 - o Jos on töissä -> Millä alalla työskentelet?

Tausta/historia: Lastensuojelun asiakkuus, perhetausta

- Kertoisitko lyhyesti taustastasi lastensuojelun asiakkaana (esim. ikä sijaishuollon alkaessa, sijaisperhe/lastenkoti, sijoituksen kesto).
- Mikä koulutus biologisilla vanhemmillasi on?
 - o (sijaisperheessä kasvaneet: mikä koulutus sijaisvanhemmillasi on?)
- Jos sinulla on sisaruksia, ovatko/onko joku heistä opiskelemissa korkeakoulussa tai valmistunut korkeakoulusta? (voit kertoa biologisista ja/tai sijaissisaruksista)
- Onko lapsuuden kasvuympäristössäsi luettu paljon ja kannustettu lukemaan?

Koulutuspolku

- Kerro tähänastisesta koulutushistoriastasi omin sanoin. (peruskoulu, 2. aste, korkea-aste)
 - o Miten olet kokenut kouluajat? (pärvääminen, mahdolliset haasteet)
- Millaisia tulevaisuuteen liittyviä unelmia sinulla oli yläasteikäisenä?
- Kuka on tukenut sinua koulunkäynnissä ja millä tavalla?
- Miten lapsuuden kasvuympäristössäsi on keskusteltu koulutuksesta, millaisia merkityksisiä koulutus on saanut?
 - o Onko kannustettu vai vaadittu?
 - o Onko koulutusta arvostettu?
 - o Millaisena koulutus on nähty kaveripiirissä? (onko keskusteltu/pohdittu kavereiden kanssa)
- Onko sinulle nuoruudessa annettu koulutukseen liittyviä konkreettisia neuvoja? Kuka on antanut?
- Täytitkö yhteishakulomakkeen koulussa vai itsenäisesti? Kenen kanssa teit?
- Miten koulunkäyntiä on tuettu sijaishuollon aikana?
 - o Olisitko kaivannut enemmän tukea? Millaista?
 - o Oletko sijaishuoltoaikassa saanut ohjausta tai kannustusta liittyen korkeakoulutukseen hakeutumiseen ja koulutusmahdollisuuksiin?
- Oletko parhaillaan tai oletko ollut aiemmin jälkihuollon asiakkaana?
 - o Minkälaista tukea olet saanut jälkihuollosta?
 - o Koetko, että saamasi tuki on edesauttanut sinua koulutukseen hakeutumisessa? Miten?
 - o Koetko, että jälkihuollosta saamasi tuki on ollut riittävää? Jos olisit kaivannut enemmän tukea, minkälaista?

Opiskelu korkeakoulussa

- Milloin olet aloittanut? / Valmistunut
- Missä vaiheessa kiinnostus korkeakoulutusta kohtaan heräsi?
- Millä perusteella valitsit opiskeltavan alan?

- Pääsitkö opiskelemaan alaa, johon hait ensisijaisesti? Oliko muita alavaihtoehtoja?
- Mitä ajattelet opiskelemastasi alasta nyt? (Onko ajatus muuttunut opiskelun alkuaikojalta/kun hait opiskelemaan?)
- Miksi hait korkeakouluun? Mitä hyötyä ajattelet korkeakoulutuksesta olevan?

Lastensuojelun kehittäminen

- Olisiko lastensuojelun palveluissa mielestäsi kehitettävää, jotta ne tukisivat nuorten opiskelua ja koulutukseen hakeutumista paremmin? Miten palveluita tulisi kehittää?